Anul I. Septemvrie—Octomvrie, 1907. Nr. 9 şi 10.

REVISTA TEOLOGICĂ

organ pentru ştiinţa şi vieaţa bisericească.

Abonamentul: Pe un an 6 cor.; pe o jumătate de an 3 cor. — Pentru România 8 Lei. Un număr 50 fil.

† DR. VASILE GĂINA.

In valul mereu curgător al vieţii răsar bărbaţi, cari şi în durata unor zile mai puţine *trăesc mult*, strălucind la locul unde providenţa divină şi vrednicia lor i-a aşezat, prin înţelepciunea minţii, prin frumseţa caracterului şi prin bogăţia faptelor bune. Un dar trimis de bunătatea lui Dumnezeu sunt asemenea bărbaţi, cari — ca o pildă însufleţită — se ridică peste măsura oamenilor de rând pentru a le arăta cum trebue să conceapă şi să trăiască vieaţa aceasta pământească, ca să-i dee *înţelesul, valoarea şi demnitatea* ce i-se cuvine şi pentru a-i învăţa, că nu în mulţimea zilelor vieţii, ci în *felul* cum am trăit-o şi cum am chivernisit bunurile ei, stă şi să descopere vrednicia omului. Iar când fără de veste ei cad loviţi de trăsnetul morţii, durere nespusă copleşeşte inimele celor rămaşi în urmă, căci au pierdut un dar dela Dumnezeu, o comoară nepreţuită.

Un astfel de bărbat, puternic în vorbe şi în fapte, a fost profesorul de scumpă amintire, Dr. Vasile Găina, dela facultatea teologică a universităţii din Cernăuţi, ale cărui rămăşiţe pământeşti au fost însoţite la lăcaşul odihnei de veci, prea de grabă, de lacrimile întregului popor românesc din Bucovina, de jalea şi nesfârşitele regrete ale tuturor acelora, cari l-am iubit şi preţuit.

L-am iubit ca pe un luminat şi însufleţit dascăl, care avea darul să deştepte în sufletul elevilor săi o neistovită sete de învăţătură, să le trezească şi întărească dragostea faţă de credinţa şi biserica strămoşească şi să le formeze, prin puterea cuvântului şi a exemplului, neclintite convingeri creştineşti, cari să-i povăţuească în cărările vieţii lor. L-am stimat ca pe un erudit teolog,

care cu pătrunderea omului de specialitate ştia lămurì cele mai grele întrebări ale credinţii şi vieţii religioase, dovedind cunoştinţe temeinice, ca puţini alţii, pe multe terene ale ştiinţii. L-am preţuit ca pe un preot cucernic şi devotat bisericii sale, ca pe un fiu neîntrecut în iubire faţă de poporul din care a ieşit şi ale cărui suspinuri amare înţelegându-i-le, lucra cu vorba şi cu fapta, propoveduind datoria muncii cinstite şi a dragostii între fraţi, ca să i-le uşureze şi aline.

Astfel a fost Dr. Vasile Găina: un *bărbat integru* în toată puterea cuvântului, o personalitate completă, care prin strădaniile, prin munca şi prin calităţile sale superioare s'a ridicat la o înaltă poziţie, cucerind dragostea şi respectul tuturora, cari l-au cunoscut.

S'a născut în a. 1868 dintr'o familie de gospodari din comuna Mazanaeşti. Ajutorat de moşul său Nicolae, fost vornic în Mazanaeşti vreme de 40 ani şi decorat cu crucea de argint pentru purtarea deregătoriei cu cinste, a studiat la liceul din Suceava, luptându-se, la început, cu greutăţile limbii germane şi, statornic, cu lipsa mijloacelor de traiu. După terminarea liceului la 1887 trece la facultatea teologică din Cernăuţi. Susţinând toate examenele liceale şi academice cu distincţiune unanimă, în a. 1893 a fost promovat *sub auspiciis Imperatoris* doctor în teologie, fiind cel dintâi şi până acum singurul la acea facultate, căruia i-s'a acordat această înaltă distincţiune a inelului de aur împărătesc. Obţinând stipendiu din fondul religionar, îşi continuă studiile de specialitate pe terenul apologeticei şi al filozofiei creştine la universităţile din Viena, Berlin, Bonn şi Atena, şi face călătorii de studiu prin Germania, Belgia, Olanda, Anglia, Italia, Ungaria, şi Turcia. Intors acasă, în 1896 este numit suplent pentru dogmatică şi filozofia creştină, în 1898 se preoţeşte şi ajunge docent privat, în 1899 devine profesor extraordinar şi membru în senatul academic, în 1904 profesor ordinar, pentru anul 1906/7 a funcţionat ca decan al facultăţii teologice, iar în Iulie trecut a fost ales cu unanimitate *rector magnific* al universităţii Francisco-Iosefine din Cernăuţi.

Astfel s'a ridicat feciorul de gospodar din Mazanaeşti până la cea mai înaltă treapă a vredniciei academice, — dar când era să-şi ocupe locul onorific a plecat, ca să nu se mai reîntoarcă.

In durata scurtei sale activități academice ne-a îmbogățit literatura noastră teologică prin următoarele publicațiuni:

1. Theorie der Offenbarung, scrisă în nemțește ca teză de habilitare pentru catedra de apologetică și filozofia creștină, dar publicată și în românește: Teoria revelațiunii, Cernăuți 1899 pg. 228;

2. Universalitatea, ființa și originea religiunii, Cernăuți 1899 pg. 159;

3. Argumentul cosmologic și fizico-teologic sau teleologic pentru existența lui Dumnezeu cu o întroducere despre argumentele pentru existența lui Dumnezeu în genere, Cernăuți 1901, pg. 163;

4. Buddhismul și creștinismul, Cernăuți 1906, pg. 280.

In aceste monografii apologetice, până azi neîntrecute în literatura noastră teologică, tratează chestiuni speciale, cari — continuându-le — aveau să clădească cu vremea, în împreunarea lor organică, întreg edificiul apologeticei, ale cărui fundamente trainice le așezase harnicul dascăl în cursurile frumoase ce le ținea elevilor de pe catedra universitară. Scrierile înșirate ne dau dovadă despre o puternică conștiință creștină și despre o profundă cugetare filozofică, care știa aduce într'o fericită împăcare cerințele unui conservatism cuminte și ale unui liberalism cumpătat.

Dar decedatul n'a fost numai un apologet convins și convingător al credinții religioase, ci și al drepturilor istorice ale poporului românesc din Bucovina la biserica sa strămoșească, cari drepturi sunt amenințate pe zi ce merge în măsură tot mai mare de nesațioșii Ruteni. Drept apărare a acelor drepturi ne-a lăsat scrierea:

5. Die griechisch-orientalische Kirchenfrage in der Bukowina und die Jungruthenen, von einem gr. or. rumänischen Priester, Czernowitz 1907.

Din interesul față de o chestiune veche, care în timpul din urmă a devenit iarăș actuală în mai multe părți ale bisericii ortodoxe, a resultat broșura:

6. Admisibilitatea căsătoriei a doua a preoților, din punct de vedere dogmatic, canonic și practic, Cernăuți 1907.

In alăturare la părerile episcopului Dr. N. Milaș, pe cari le cunosc cetitorii noștri, profesorul Dr. V. Găina s'a pronunțat în favorul căsătoriei a doua a preoților văduvi, condus fiind de cea

mai bună credință, că prin o discuțiune academică va contribuì la o rezolvire favorabilă a acestei chestiuni, care privește deaproape interesele preoțimii și ale bisericii, — iar nu din altfel de motive, cum îl bănuesc unii pe nedreptul.

7. Ne-a mai lăsat biografia arhiep. și mitrop. Dr. Silvestru Morariu=Andrievici și a actualului arhiep. și mitrop. Dr. Vladimir de Repta, pe lângă alte multe articole, publicate în gazetele din Bucovina.

Glasul său însă s'a curmat pentru totdeauna și condeiul său iscusit s'a oprit tocmai în aceste vremuri grele, când adevărul credinții religioase și dreptatea poporului românesc din Bucovina, sfâșiat de vrajba între frați, avea cea mai mare trebuință de un apărător vrednic, cum a fost în veci neuitatul profesor Dr. Vasile ·Găina.

Pentru toate lucrările în cari va trăì și mai departe între aceia pe cari i-a iubit, pentru toată dragostea și stima ce i-am păstrat-o și-i vom păstra-o cu pietate, ne rugăm cu inimă înfrântă Părintelui ceresc să-i odihnească nobilul său suflet în lăcașurile celor drepți și fericiți!

Dr. N. Bălan.

CULTURA MATERIALĂ ȘI CULTURA FORMALĂ A PREOTULUI.

O vorbă veche românească zice, că: «la un car de *învățătură* mai trebuește și o lingură de *minte*». Înțeleaptă vorbă, precum înțelepte sunt toate vorbele păstrate din bătrâni în graiul poporului român. Aceste vorbe sunt un însemnat izvor de înțelepciune practică, pentrucă în ele s'au păstrat experințele de veacuri ale poporului nostru, și în acelaș timp printr'ânsele s'au conservat și multe principii din vechea filozofie romană. In special în vorba amintită mai sus aflăm, că poporul nostru a făcut totdeauna distincțiunea între «*ceeace știm*» (învățătură), și între ceeace *suntem în stare să valorăm* din ceeace știm prin vieața și activitatea noastră (minte). Și ceeace știm din orice ram de știință numim: «*cultură materială*»; iar ceeace suntem în stare să valorăm din ceeace știm, numim *cultură formală.* Deosebirea între aceste două

ramuri de cultură la aparință și în teorie ni-se înfățișează ca o lucrare *foarte ușoară*. In faptă însă este pentru oameni și popoară *cea mai grea problemă a vieții*, problemă, carea se poate rezolvì în mod nimerit și cu succes numai atunci, când strădania noastră de a învăța și a ștì cât mai mult din ceeace ne trebuiește, suntem în stare a o îmbina cu capacitatea noastră de a putea valora cu succes cât mai mult, sau totul din aceea-ce știm, și respective din ce am învățat. Repețim, este un lucru greu a rezolvì această problemă. Și pentruca să ne lămurim asupra acestei greutăți înregistrăm aici următoarele:

Am cunoscut un profesor de gimnaziu, care venise dela universitate cu o mare bogăție de cunoștințe din toate materiile de învățământ, cari se predau în gimnaziu. Era istoric escelent, matematic neîntrecut în formule și teorìi, cunoștea, într'un mod pe timpul său neajuns la noi, limbile clasice vechi, limba grecească și latină, avea pe lângă acestea cunoștințe de limbile: sanscrită și chaldeică, făcuse studiu profund din canoanele bisericii noastre; iar din literatura română cetise aproape tot ceeace se scrisese până la timpul său. Și omul acesta cu o bogăție atât de mare de cunoștințe teoretice ca profesor practic și ca om de carte a valorat foarte puțin. N'a putut produce nici-odată cu elevii săi rezultatele, pe cari le dorea dânsul, și le aștepta dela dânsul societatea. Și astfel această bogăție de cunoștințe a rămas și pentru dânsul și pentru instituțiunea culturală, căreia a servit, un *talent îngropat în pământ*. Iar cauza? A fost ușor de aflat pentru ceice l-au cunoscut. Dânsul a fost stăpânit și ca student, și ca profesor de o nesățioasă lăcomie de a învăța și a ștì cât mai mult, dar n'a ținut nici-odată cont nici de vorba citată mai sus, că «la un car de învățătură mai trebuește și o lingură de minte», nici de faptul, că precum dela profesor să cer multe cunoștințe: tocmai așa să cere, ca profesorul să gândească mult, să afle forma și modul, metodul și respective puntea și canalul, prin carele să poată preda și străplânta cu succes cunoștințele, ce le posede, în sufletul și inima elevilor săi.

Dela catedra acestui profesor, trecem acum la bărbatul, carele, precum înțeleg eu lucrul, a fost cel mai puternic și mai dester în ale culturii formale și respective: în capacitatea de a îmbina cunoștințele sale teoretice cu trebuințele vieții practice, la *Na-*

poleon Bonaparte. In vieaţa acestui om se marchează într'un mod frapant tăria şi puterea *culturii formale.* Napoleon, din băiatul unui patrician sărac din Ajaccio, în Corsica, întrat *cu protecţie ca elev gratuit*, mai întâi în şcoala militară din Brienne şi mai apoi din Paris, se ridică prin mintea şi înţelepciunea sa practică până la cea mai înaltă demnitate, îşi pune însuş pe cap sub însufleţirea masselor poporului francez coroana de împărat al Franţei. Şi adevărul este, că Napoleon prin genialitatea sa a fost un om extraordinar, şi adevăr este mai departe, că a şi trăit într'un timp extraordinar, în carele oamenii de valoare sunt căutaţi; şi timpul ca atare îi ridică foarte repede în înălţime. Dar tocmai aşa adevăr este de altă parte, că dânsul, începând din timpul când era elev în şcoala militară, — tot ceeace învăţa în teorie, — cugeta neîntrerupt, cum va pune odinioară în practică ca soldat pe câmpul de războiu. Această neîntreruptă cugetare l-a ridicat din treaptă 'n treaptă până la cea mai înaltă demnitate în stat şi chiar în lume; şi astfel devine cel dintâi strategic, până astăzi neîntrecut, în istoria popoarălor. Dar biruinţele şi succesele obţinute l-au făcut omul cel mai *îngâmfat* din lume, omul, care privea în întreagă societatea şi în toate instituţiunile de stat numai un mijloc în serviciul scopurilor sale personale. Această îngâmfare, în timpul din urmă al vieţii, l-a dus din dezastru în dezastru, şi sfârşitul a fost, că a murit ca exilat în insula Sant-Helena.

Dela Napoleon cel mare trecem acum la »*viteazul fără trufie*«, la domnul Moldovei, Stefan cel mare. Cântat este Domnul acesta în vorba şi graiul poporului român până în ziua de astăzi. Şi cântat va fi până când va mai trăi pe acest pământ glas de Român. Oştean de frunte a fost Stefan, *viteaz nebiruit.* Stâlp şi apărător al creştinătăţii în Orientul Europei faţă de semiluna, ce ameninţa cu foc şi sabie întreagă Europa. Dânsul este cel dintâi Domn, carele a făcut să se audă numele de român în apusul Europei. Şi totuş nu vitejia, nu biruinţele strălucite, raportate, formează aureola, cu care împodobit a trecut din această lume Domnul sfânt şi mare, pentrucă şi vitejii, ca toate în lume vin şi se trec de multe-ori fără să lase urme neperitoare după dânşii. Stefan cel mare nu este de categoria acestui soiu de viteji. Dânsul şi-a împodobit capul cu altă cunună, cu o cunună, pe care nici timpul, nici urgiile lumii, şi nici nimic din ceeace poate după vremi acoperi

cu vălul uitării pe bărbaţii de valoare nu i-o poate lua. Şi la această valoare de mare preţ în istoria popoarălor s'a ridicat Stefan prin faptul, că dânsul a reprezentat în o formă neajunsă *creştinătatea genuină a poporului român*. După fiecare biruinţă Stefan cel mare a înfiinţat câte *o mănăstire*, gândind şi dovedind faptice, că nu eu, omul, Stefan, sunt carele am învins oştile duşmane, ci Tu Doamne eşti celce ai biruit, a ta este biruinţa, a ta este vrednicia biruinţii». Şi prin acest creştinesc mod de gândire Stefan s'a făcut pe sine omul cel dintâi, carele a avut o influinţă hotărîtoare în creşterea şi desvoltarea ulterioară a neamului românesc, creştere, căreia îi dă expresiune în mod atât de nimerit poetul V. Alexandri în legenda: «*Dan, căpitan de plaiu*». După această legendă bătrânul Dan, căpitanul, iese cu oaste la războiu în contra Turcilor, cari călcaseră ţeara. Luptă vitejeşte; dar norocul armelor îl părăseşte. Perde bătălia, şi devine prisonier. Şi în acele timpuri barbare a fi prizonier în răsboiu însemna a plătì cu capul. Aceasta era soartea, carea îl aştepta pe bătrânul viteaz; dar paşa, în a cărui stăpânire ajunsese bătrânul Dan îi face propunerea, că dacă-şi va părăsì legea, şi va adopta în locul legii sale strămoşeşti islamul, îi va reda libertatea. La această propunere a paşii cu mândrie răspunde bătrânul Dan căpitanul: «obraz curat am purtat în tinereţe, cu obraz curat voiesc, să trec din această lume, pentrucă aşa am învăţat dela Stefan, Domnul Moldovii. O singură rugăminte mai am, zise bătrânul Dan către paşa, să-mi permiţi, să mai sărut odată pământul Moldovei». I-a conces paşa această dorinţă. Bătrânul Dan a încălecat calul, a ajuns la hotar, a sărutat pământul Moldovii, dar în acel moment a căzut mort, sigilând prin moartea sa iubirea de lege, iubirea de ţeară, aşa precum o învăţase dela Domnul sfânt şi mare.

Dela Napoleon şi Stefan cel Mare trecem acum, şi întrăm în vieaţa noastră casnică-bisericească, din trecutul mai apropiat al eparhiei noastre, a Aradului. Şi pentru orientare amintim următoarele:

In anul 1863 în Ungaria, propriu zisă şi în Bănat, în urma unei secete, care a ţinut întreagă vara, n'a rodit pământul nimic; şi anul acesta a fost an de mare foamete. Şi oamenii nostri, îngrijaţi de ale vieţii, atunci pentru întâia-dată au întrat în datorii la bănci, obligându-se in solidum, unii pentru alţii, în ale plătirii

împrumutelor luate, şi s'a întâmplat, că unii au plătit, iar alţii nu. Şi sfârşitul a fost, că pentru încassarea acestor împrumuturi s'au vândut mult din pământul poporului nostru. A mai întrevenit apoi încă o împrejurare regretabilă, că dela anul 1870 până la anul 1880 au fost aproape tot ani răi unul după altul; iar faptul acesta a avut de urmare pe de-oparte, că s'a pierdut de nou din pământul strămoşesc, şi ceeace a fost şi mai dureros, că după statistica purtată la Consistorul din Arad, poporaţiunea eparhiei Aradului a scăzut între anii 1870 până la 1880 cu 50,000 de suflete. In faţa acestor două calamităţi: scăderea numărului poporaţiunei şi pierderea pământului strămoşesc, unicul izvor de câştig al poporului nostru, Consistorul şi Episcopul de atunci al Aradului între alte dispoziţiuni, luate pentru sanarea relelor, a întrodus şi ţinerea de conferinţe mixte preoţeşti şi învăţătoreşti, la cari se invită şi inteliginţa mireană şi poporul, — cu scopul, ca oamenii să gândească şi să afle mijloacele pentru o mai bună îngrijire în ale administrării agendelor spirituale şi în ale economiei. Aceste conferinţe aveau un program bine determinat, şi pentru conducerea lor se esmiteau din centrul eparhiei comisari consistoriali dintre asesori şi dintre profesorii dela seminar. Am participat şi eu, în calitate de comisar, la mai multe astfel de conferinţe. Şi având mare interes pe de-oparte ca conferinţele să poată obţinea succesul cel mai bun posibil; iar pe de alta, având eu dorinţa a cunoaşte modul de gândire al preoţimei, al învăţătorimii şi al poporului, atât în ceeace priveşte agendele şi îngrijirea agendelor spirituale-morale, cât şi îngrijirea cestiunilor, ce privesc economia naţională, şi mai cu seamă legătura dintre aceste două, — lăsam, şi chiar forţam cea mai mare libertate în discuţiune. Să aibă adecă fiecare membru ocaziune a-şi expune nejenat şi în deplină libertate vederile sale, — ca astfel în deplină cunoştinţă să ajungem la o bună şi nimerită soluţiune a agendelor şi cestiunilor, de cari ne ocupam. Şi faptice au şi avut aceste conferinţe şi peste tot dispoziţiunile, ce se luau din centrul eparhiei, bune urmări. In timpul de care vorbim a cumpărat dieceza Aradului în condiţiuni foarte favorabile dela erariu, pământurile dela Chişada şi Sân-Mihaiu în comitatul Timişorii, şi cu împrumuturi din fondurile diecezane au cumpărat pământuri şi multe alte comune. Aşa amintim comunele: Cia-

nadul-unguresc, Șiria, Jadani, Seceani, Dorgos, Cuvesdia, Petirs, Feregihan și altele, cari astăzi dispun de frumoase capitale bisericești. Și atât pământurile cumpărate de dieceză, cât și cele cumpărate de comune s'au plătit ele pe ele, din venitul pământului, și prețul de cumpărare astăzi la toate este amortizat. Astfel pământurile, de cari vorbim, ni-se înfățișează, încât privește biserica, ca un dar al minții și cugetării omenești, și al ajutorului lui Dumnezeu. Și cutez a afirma, fără teamă de a putea fi combătut, că dacă direcțiunea, ce se inițiase pe atunci la noi, în eparhie, n'ar fi fost împedecată prin unele greutăți, astăzi dieceza și multe din comunele din eparhie ar dispune de însemnate capitale bisericești. Era pe atunci timpul favorabil pentru câștig în direcțiunea amintită, pentrucă erarul pusese în vânzare o parte însemnată din realitățile statului. Trecând peste acestea amintesc, că în una din aceste conferințe un preot puțin băgat în seamă, părintele popa Pantilică din *Balza*, o comună situată pe un vârf de deal, în cercul Lipovei, a enunțat un principiu, care este doară cel mai însemnat în economia națională a popoarălor. Dânsul adecă într'un discurs avântat, zise între altele următoarele:

«Eu, când cheltuiesc un zlot, sau zece, sau o sută, nu-mi pare rău nici de zlot, nici de zece, nici de o sută; dar îmi pare rău că am pierdut pentru vecii vecilor cametele după zlot, după zece, sau după o sută».

Așa a vorbit părintele popa Pantilică între aplauzele conferinței, iar eu mi-am adus aminte, că aproape în aceeaș vreme fusese la universitatea din Viena un profesor vestit de economia națională, profesorul Stein, care deși pe lângă salar a avut o frumoasă avere privată, prin cheltuieli socotite și nesocotite a căzut în concurs. Și popa Pantilică și profesorul Stein în ale științei și cunoștințelor materiale din ale economiei naționale de bună seamă se deosebesc unul de altul ca cerul de pământ. Profesorul Stein, bogat în teoriile economiei naționale a căzut în concurs, iar popa Pantilică în parohia lui săracă a câștigat și a adunat ceeace a putut. Și va fi fost de bună seamă o întâmplare, că popa Pantilică să trăiască cam într'o vreme cu profesorul Stein; iar prin această întâmplare se vede deosebirea între cultură *materială* și cultură *formală*.

Premițând acestea ne punem întrebarea, care este, și care trebue să fie cultura *materială a preotului*, și care este, și care trebue să fie cultura lui *formală*.

Şi pentruca să ne dăm seamă bine asupra acestei întrebări, voiu încerca aici a da o definiţiune a preoţiei, aşa, precum rezultă aceasta din sfânta Scriptură şi din desvoltarea istorică a bisericii.

Sub preoţie înţelegem: *istituţiunea dumnezeiască, prin care, omul pregătit şi chemat la această însemnată demnitate, primeşte dela Dumnezeu darul şi dela biserică misiunea de a lucra la realizarea împărăţiei lui Dumnezeu pe pământ, gândind şi lucrând neîncetat, ca voinţa lui Dumnezeu să devină singură stăpână peste modul de gândire şi acţiune al credincioşilor.*

In această definiţiune deosebim următoarele şase momente şi anume: *a)* credinţa în divinitatea preoţiei, *b)* pregătirea pentru preoţie, *c)* chemarea, *d)* darul preoţiei, *e)* misiunea şi *f)* scopul preoţiei.

Din aceste şase momente la obiectul, de care ne ocupăm, aparţin cu deosebire două, şi anume: *a) pregătirea* pentru preoţie, ca mijlocul, prin care ne însuşim cultura materială trebuincioasă şi *b) chemarea*, din care se vede cultura noastră formală.

Pregătirea pentru preoţie consistă întru a ne însuşì:

I. O cultură generală umană, şi respectivele ştiinţe, cari se predau în gimnazii, şi anume: limbile clasice, limbi moderne, geografie, istorie, matematică, fizică, ştiinţele naturale şi propedeutica filozofică: psihologia şi logica;

II. O cultură specială teologică, şi adecă ştiinţele, cari se predau în seminarele noastre, cari după stadiul de astăzi al teologiei, se împart în trei categorii şi anume: *a)* în ştiinţele esegetice-istorice, la cari aparţine cunoaşterea sfintei Scripturi cu modul de interpretare admis de biserica noastră, şi istoria bisericească cu ştiinţele ei auxiliare, geografia şi istoria politică, încât aceasta stă în legătură cu istoria bisericească, *b)* în teologia sistematică: dogmatica şi morala şi *c)* ştiinţele practice: teologia pastorală, oratoria bisericească, dreptul canonic, catehetica, liturgica, cântarea bisericească şi cunoştinţele trebuincioase din ritualul bisericesc;

III. O cultură pe care o numim naţională, şi conzistă în cunoaşterea individualităţii naţionale a poporului, căruia suntem chemaţi a servì; la noi, la Români, în cunoaşterea individualităţii poporului român aşa, precum se manifestează aceasta în vieaţa

lui, prin cele trei momente, cari o constituiesc, și anume: *a)* prin limbă și literatură, *b)* prin datinile religioase și naționale și *c)* prin particularitățile, prin cari acest popor se deosebește de altele, ceeace numim caracterul specific al poporului nostru.

Intru a ne însușì aceste trei ramuri de cultură materială conzistă pregătirea pentru preoție, iar cultura formală «mintea preoțească» conzistă întru a ne câștiga dexteritatea și capacitatea, prudența și înțelepciunea de a îmbina ceeace știm cu trebuințele poporului; și prin activitatea noastră pastorală a contribuì pe deoparte la ridicarea prestigiului și tăriei bisericii iar pe de alta la ridicarea bunăstării poporului în spiritul evangeliei Domnului pe toate terenele de vieață și desvoltare.

Intru a ne însușì cultura materială și formală trebuincioasă, întimpinăm neapărat multe greutăți. Dintre aceste greutatea cea mai mare este în partea, care privește cultura noastră materială, studiul practic, studiul vieții poporului, cunoașterea virtuților și slăbiciunilor lui, modul lui particular de gândire, sau ceeace numim *psihologia specială a poporului român.* Și acestui studiu până astăzi, așa mi-se pare mie, nu i-am putut da în deplină măsură importanța trebuincioasă. Sub anumite condițiuni, între cari cea mai însemnată este observarea continuă și cu ochi ageri a vieții poporului, cu paciența și cu zelul, ce trebue să ne caracterizeze, — vom putea trece cu succes și peste această greutate, — pentrucă vrem neapărat, să trecem peste dânsa. Trecând și peste această greutate, ni-se va părea lucrare mai anevoioasă: a ne însușì în mai mare măsură cultura formală trebuincioasă. Dar în starea, în care se găsește astăzi preoțimea noastră și această lucrare, așa mi-se pare mie, o putem săvârșì cu cel mai bun succes. Secretul în această direcțiune îl putem afla în cunoscutul principiu: «cunoaște-te pe tine însuți». Cultura noastră formală adecă se extinde și ramifică în doauă direcțiuni, și anume:

a) a ne forma individualitatea noastră proprie în deplină conformitate cu chemarea noastră preoțească, și

b) a afla cheia, prin care să deschidem sufletul și inima credincioșilor pentru o mai bună și mai succeasă înțelegere a sfintelor Scripturi și a doctrinei bisericii, ca astfel stăpâniți să fie în modul lor de gândire și acțiune de doctrina și spiritul neînșelător al evangeliei Domnului.

Oprindu-ne de astădată aici, voiu încerca în numerii viitori, a expune în mod mai detailat vederile, de cari este de lipsă, să fim conduşi, — spre a putea contribuì, ca la toate aceste chestiuni să le putem da o nimerită soluţiune.

Augustin Hamsea.

RELIGIUNE ŞI CULTURĂ.

Conferinţă cetită cu ocaziunea adunării generale a „Asociaţiunii pentru literatura română şi cultura poporului român“ ce s'a ţinut în Bistriţa în 21 şi 22 Sept. n. a. c.

Doamnelor şi Domnilor,

Un iscusit pictor din zilele noastre a simbolizat triumful şi menirea creştinismului în lume prin o icoană de o genială concepţie artistică.

In partea de sus a acelei icoane ni se înfăţişează în tot farmecul şi în toată splendoarea sa fabuloasă — *Olimpul* zeilor anticităţii clasice. Fericiţii săi locuitori, cari ştiau să se bucure de vieaţă şi de toate plăcerile ei, într'un moment, vazându-şi fericirea ameninţată de un usurpator, se înfurie, îşi încruntă frunţile, îşi încleaştă pumnii ameninţători şi aruncă priviri pline de ură şi răzbunare înspre întrarea vrăjitei lor locuinţe. Din această parte se iveşte o figură blândă, cu faţa înseninată de bunătate şi iubire, de linişte şi mângăiere majestatică şi înaintează cu pas domol spre întrările Olimpului... Este *Mântuitorul.* Din mulţimea zeilor furioşi se desprinde atunci o gingaşă zeiţă, care porneşte grăbită spre întrare şi, ajungând în faţa străinului din prag, se opreşte, îşi pleacă genunchii cu smerenie la pământ, iar ochii învioraţi de nădejdea mulţămirii unor doruri până atunci neîmplinite, şi-i ridică spre dumnezeiescul Mântuitor care-i întinde mâna cu dragoste.

Această clipă din scena întreagă o prinde şi fixează artistul în tabloul său.

Şi ştiţi cine a fost acea zeitate?... A fost: *Psyche*... Sufletul.

Sufletul a ieşit deci întru întâmpinarea Mântuitoriului, bucurându-se de ziua sosirii Lui în lume şi legătura ce a încheiat-o

evangelia creştină dintru început cu sufletul omenesc, a fost acea putere nebiruită, de care s'au frânt toate uneltirile protivnicilor. Căci: pentru mulţumirea trebuinţelor şi a dorinţelor sufleteşti, pentru luminarea şi îndreptarea, pacea şi fericirea, — pentru *mântuirea* sufletului a întrat Mântuitorul şi creştinismul pe arena istoriei omeneşti.

Această înaltă problemă, şi religioasă şi social-culturală, ş'-a îndeplinit-o creştinismul dela început prin toată curgerea vremilor până în ziua de astăzi, şi va trebuì să şi-o îndeplinească şi de aici înainte până la sfârşitul tuturor veacurilor.

Fiecare epocă a civilizaţiunii creştine şi-a avut trebuinţele şi interesele sale deosebite; fiecare poartă signatura unor probleme şi preocupaţiuni *centrale,* ca şi când fiecărei vremi i-s'ar fi hărăzit de sus îndeplinirea unei lucrări speciale. Ca un şir de munţi bătrâni, ce-şi înalţă piscurile spre cer în îndepărtatul orizont, aşa se desprind din trecutul creştinătăţii aceste semne caracteristice ale vremilor. Se pare că Stăpânul veacurilor *astfel* a condus educaţia neamului omenesc, că i-a dat, din timp în timp, câte-o mare lecţie, ca s'o înveţe cu răgaz... Uneori îmbrăca acea lecţie chipul puterii, alteori al frumseţii; uneori purta pecetea dreptăţii, alteori a nizuinţii după libertate sufletească, sau era menită ca semn de înţeleaptă îndrumare în faţa ispititoarelor tendinţe spre o nedreaptă cucerire şi stăpânire. Iar creştinismul, s'a făcut — după zisa apostolului — «tuturora toate», sprijinind şi mulţumind, îndreptând şi îmbogăţind înaltele porniri şi avânturi ale sufletului omenesc spre *idealul desăvârşirii.*

Cu cât se lărgeà cercul intereselor omeneşti, cu atât mai neistovit părea izvorul înţelepciunii dumnezeieşti. Fiecare problemă nouă descoperea în evangelie nouă cuvinte de povăţuire spre bine, ca şi când anume pentru acea problemă s'ar fi scris evangelia creştină. Aceasta este una dintre cele mai frumoase laude ale acelei sfinte evangelii, că a ştiut îmbrăţişa şi lumina în şir toate scopurile şi problemele mari, cari au frământat mintea omenească. Intru aceasta se descopere *marea bogăţie* şi *puternicul cuprins de vieaţă* al creştinismului.

Christos însuşi s'a numit pe sine: «lumina lumii». «Eu sunt lumina lumii» — a zis (Ioan 8, 12), iar într'alt loc: «Eu am venit lumină în lume» (Ioan 12, 46). Lumina este mult cu-

prinzătoare, ea se propagă repede și pătrunde ușor în toate ascunzișurile. Nu este prea multă lumină pentru omul singuratec, și totuș este destulă pentru *toți* oamenii. Fiecare încăpere se pare a primì întreagă văpaia soarelui, și totuș luminează aceasta imensă făclie multe milioane de locuințe. Astfel încălzește și soarele evangeliei creștine cu puterea sa luminătoare fiecare problemă și fiecare trebuință noauă, și totuș există mii de alte raze, cari se pogoară să lumineze alte suflete și alte veacuri dela Cel ce s'a numit pe sine «lumina lumii».

Din strălucirea acelei lumini aș vrea eu acum să pot deschide calea unei raze blânde, care să pătrundă în inimile noastre, având să vorbesc — sprijinit de binevoitoarea D-Voastre atențiune — despre *religiune* și în special despre *religiunea creștină* și *cultura modernă.* Bogăția fără margini a acelei lumini, îmi dă nădejdea să pot arăta, că ea este chemată să-și reverse binefăcătoarele-i raze și asupra trebuințelor sufletești ale vieții de astăzi.

Doamnelor și Domnilor,

In evul mediu creștinismul și cultura erau concepte nedespărțite; unul presupunea necesar pe celalalt. In evul nou, sub influința unor anumiți factori, s'a manifestat tendința de a separa și a învrăjbì aceste puteri mari ale vieții, cari au trăit împreună multă vreme în frăție și bună 'nțelegere. Se formaseră curente întregi, cari propovăduiau, cu un fanatism propriu tuturor sectarilor, dogma nouă a unei neîmpăcate dușmănii între creștinism și cultura modernă. Ba, acest spirit destructiv nu s'a oprit aici, ci a mers și mai departe și a pretins în numele și în interesul culturii, ca ea să se separeze odată pentru totdeauna nu numai de creștinism, ci *de ori și ce religiune în genere.* Așa glăsuiau apostolii acestui spirit rău, că omul numai astfel va ajunge mare, *dacă va asculta numai de a sa voință,* iar cultura pământenilor numai atunci va înflorì, dacă ei nu-și vor cheltuì puterile cele mai bune în slujba iluziunei sau a chimerei unei alte lumi, ci își vor îndrepta privirile la trebuințele apropiate ale existenții lor materiale.

Ce schimbare neașteptată a fost aceasta! Dumnezeu, părintele cel bun de mai nainte al tuturor oamenilor, e prefăcut

deodată în duşmanul lor cel mai aprig. Mulţi, dintre cei slabi de înger, îşi pierduseră nădejdea de a mai putea susţine dreptatea religiunii şi a creştinismului în faţa unei întorsături atât de îndrăsneţe.

Şi totuş, într'adevăr, nimic nu este nou sub soare!

Veacuri de-arândul aşezase ştiinţa omenească *pământul* în centrul universului, făcând să se învârtească — se 'nţelege după închipuirea omului - soarele şi toate planetele în jurul acelui centru. Pentruca să împace contrazicerile sistemului, inventase ştiinţa de atunci tot felul de cicluri şi epicicluri artificiali, înşelându-se astfel însaş pe sine. Aşa au trecut sute de ani până ce a venit învăţatul *Copernicus,* care a eliminat centrul fals al sistemului solar şi a arătat locul smerit ce i-se cuvine pământului nostru, ca unuia, care are să asculte de neîngăduitoarele porunci ale unor puteri *mai înalte.*

Sistemul vechiu ptolemaic sau geocentric (care socotea pământul ca centru al universului) îl ştiam cu toţii răsturnat odată pentru totdeauna, — dar iată-l că apare iarăş într'o nouă combinaţie de idei, ca să zăpăcească minţile. Nu a căzut oare ştiinţa vremilor din urmă în aceeaş gravă eroare, când a aşezat, nu pământul, ci *omul* în centrul universului, făcând să se învârtească în jurul lui toată vieaţa, precum se 'nvârtise mai nainte soarele în jurul pământului?! Şi nu este toată alarma unei duşmănii neîmpăcate între religiune şi cultură tot vechea invenţie a ciclurilor şi epiciclurilor sistemului ptolemaic? Când va venì un nou Copernicus, care să dovedească înaintea lumii întregi, că *nu omul* este centrul universului, ci că mult mai presus de om, mai presus de pământ, şi de lumea 'ntreagă *există* acel centru?!

Dacă nu ne 'nşală ispitirea semneler vremii de astăzi, acel mare răsturnător de sisteme *a început deja să se ivească* şi pentru cei-ce n'au vrut să-l cunoască până acum, şi el nu este altul decât *acea olimpică fiinţă,* care a ieşit mai întâi întru întâmpinarea Mântuitoriului, bucurându-se de ziua sosirii Lui.

Cum i-s'a pregătit calea?

La această întrebare vom da răspunsul cuvenit, căutând să ne orientăm [1] asupra desvoltării ce a luat-o cultura modernă.

---

[1] Conf. broşura mea: „Problema religioasă în timpul de azi." Sibiiu 1906 pag. 4—10.

Intensitatea muncii ce se desfăşoară înaintea ochilor noştri nu o poate trage nimeni la îndoială. Această muncă i-a descoperit omului tainele firii, l-a făcut stăpânul ei, i-a oţelit puterile, i-a lărgit şi îmbogăţit traiul şi la purtat în triumf dela un succes la altul. In urma avântului nemai pomenit ce l-au luat ştiinţele naturale, cu toate descoperirile, cu toate maşinele şi vapoarele lor, punctul de gravitate al intereselor omeneşti s'a îndreptat spre trebuinţele nemijlocit atrăgătoare ale vieţii materiale. Urmarea, *foarte folositoare*, a acestui curent empiric-realist a fost: întemeierea unei atât de strălucite *culturi externe*, cum n'a mai văzut bătrânul nostru planet.

Dar cu toate acestea raiul doririlor a rămas departe ascuns...

Ceeace a însemnat, punct de punct, un câştig real, s'a prefăcut într'o problemă grea, îndată ce a fost privit şi pus în lucrare pe de-a 'ntregul. Toate succesele cucerite în lumea mare i-au adus lumii mici, omului sufletesc, puţine mulţumiri adevărate; ba, se pare, că tocmai această rapidă desfăşurare a puterilor i-au arătat prea curând marginele putinţii sale.

Desvoltarea inteligenţii avea să aducă cu sine desvoltarea şi ridicarea omului întreg, a întregii sale personalităţi, şi îndreptarea tuturor referinţelor vieţii. Aşa s'a sperat, dar în curgerea acestei mişcări, intelectul — sub masca libertăţii gândirii şi în trufaşa închipuire, la care l-au împins succesele câştigate, crezând că va deslega toate enigmele mari ale existenţii — a deviat în cel mai *extravagant subiectivism,* care prin reflexiuni seci şi prin o sofistică protivnică adevărului obiectiv a surpat întreg terenul spiritului şi a îngustat vieaţa în mişcările ei interne. De altă parte, nizuinţa febrilă de a populariza cultura în toate cătunele, de a împrăştia în cercuri cât se poate de largi roadele ce le-a câştigat munca spiritelor conducătoare, a adus cu sine primejdia de a *corupe* cultura şi de a o expune degenerării, acolo, unde nu a putut fi pe deplin asimilată sufleteşte. Pe astfel de terene nepregătite au crescut apoi buruienile unei încăpăţinate *pseudo-culturi,* care este pentru adevărata cultură un duşman mult mai primejdios chiar decât ignoranţa.

Adeseori ni-se impune întrebarea: de nu este oare cultura mai nouă o prea mare desfăşurare de energie şi o prea puţină desvoltare a *fiinţii interne* a omului; de nu a înlăturat preocu-

paţia unilaterală faţă de lumea externă problemele mult mai adânci şi mai importante privitoare la lumea internă? Răspunsul afirmativ la această întrebare, durere, nu-l putem ascunde, când vedem astăzi aproape pretutindenea *neputinţa morală* de a susţine acel echilibru al vieţii, care formează chezăşia unei activităţi liniştite şi al unui progres normal. Tot mai neîmblânzit se deslănţuesc patimile şi interesele egoiste, treptat creşte neîncrederea între om şi om şi tot mai mult se divizează societatea omenească în secte şi partide protivnice.

Astfel s'au realizat toate dorinţele într'o formă, cum nu s'a aşteptat.

Natura, ce e drept, în extern a fost învinsă, dar şi-a înstăpânit mechanismul său asupra vieţii interne a omului. Curentul empiric-materialist, sub a cărui influinţă cultura s'a desvoltat unilateral, a cercat să-i aducă omului fericirea din lumea externă, — dar n'a isbutit încercarea. Cu cât mai mult i-a încordat munca depusă în slujba culturii externe toate puterile şi gândirile, cu atât mai adânc şi-a simţit omul micimea sa internă, sufletească. Şi iarăş: în măsura, în care îşi simţia omul deşertăciunea sufletului său, în aceeaş măsură se deştepta şi creştea mereu setea nepotolită după acele bunuri superioare, cari au fost nesocotite, dar cari singure pot să-i îmbogăţească sufletul cu un adevărat *cuprins de vieaţă* şi pot să-l înalţe, mai presus de învălmăşeala lucrurilor acestei lumi, în regiuni mai senine. Astfel s'a născut acea prăpastie mare şi acele aspre conflicte între *dorinţă* şi *faptă, ideal* şi *realitate,* între *vis* şi *vieaţă,* cari agită mai mult ca ori şi când marea vieţii sociale de astăzi.

In această situaţie nervoasă, în această atmosferă socială, care clocoteşte de fel şi fel de nemulţămiri, s'au ivit cu o putere nouă vechile probleme, cari au însoţit omenimea în toată curgerea vremilor. Tot mai mult îi apasă sufletul omului, rămas izolat şi fără siguranţa unui razim al vieţii, greutatea tainelor existenţii, dependenţa sa de cauze ascunse, puterea suferinţii şi a întâmplării oarbe în destinele sale şi complicaţiile grave ale vieţii sociale de astăzi. Toate culminează în întrebarea, care se pune astăzi cu mai multă seriositate ca oricând altădată: de mai are existenţa vre-un sens şi vre-o ţintă; de mai are vieaţa omenească cu toate frământările ei vre-un farmec şi vre-o valoare?...

Aici a ajuns desvoltarea 'ntreagă la acea margine, dela care trebuia să purceadă întoarcerea la religiune.

Au trebuit să vină zdruncinări în temeiurile cele mai adânci ale culturii, ca să convingă lumea, că înainte de toate *sufletul omenesc* are trebuinţă *de cel mai puternic punct de razim* în mijlocul fluctuaţiunilor vieţii. Au trebuit să vină complicaţiile serioase ale vieţii mari, ca să adeverească din nou vechea poruncă înţeleaptă a vieţii, că nu numai cu pâne va trăi omul, şi a doua poruncă, asemenea acesteia, că nimic nu-i este omului mai aproape decât însuş sufletul său şi nimic mai scump decât mântuirea fiinţii sale sufleteşti. Au trebuit să vină experienţele triste ale necredinţii, ca să deschidă inimile din nou pentru credinţă. A trebuit să vină mai întâiu războiul, ca să sosească pe urmele lui — pacea. A trebuit să se înfurie iarăş Olimpul, ca sufletul să iasă din nou întru întâmpinarea Mântuitoriului!

De aici se explică trezirea unui viu sentiment de răspundere faţă de bunurile spirituale-morale ale societăţii de astăzi; de aici strigătele după o prefacere şi o renaştere *internă* a omului, după o îndreptare şi ridicare a personalităţii sale sufleteşti; de aici lupta pentru câştigarea unui *punct stabil* în mijlocul valurilor vieţii şi a unei *ţinte mari,* care să unească dorinţele şi interesele oamenilor; de aici căutarea unor adevăruri şi valori eterne, cari să sprijinească substanţa neperitoare a omului şi, în fine, de aici se explică mişcarea şi interesul ce se manifestă astăzi, conştient şi inconştient, faţă de religiune şi creştinism.[1] Incepând dela presa zilnică cu preocupaţiunile sale trecătoare şi până la cei mai ageri conducători ai mişcării intelectuale de astăzi, aproape pretutindinea putem constata un îmbucurător îndemn de a supune unei aspre şi temeinice revizuiri fondul şi scopurile culturii moderne, şi de a căuta iarăş punctele de legătură ale acestei culturi cu trebuinţele religioase-morale ale omului şi cu cuprinsul de credinţă şi vieaţă al evangeliei creştine. Ce e drept, nu s'a risipit încă cu desăvârşire ceata acelora, cari nu vreau să ştie

[1] *R. Eucken,* Die Lebensanschauungen grosser Denker. Ed. 4, Leipzig 1902, pag. 288: „Nun hat die eigene Bewegung der Kultur eine neue Lage heraufgeführt, nun drängt die Kultur selbst zur Vertiefung und Erneuerung des Menschen, nun stehen die Schranken aller bloss natürlichen Kraftentwiklung deutlich vor Augen, nun ist auch die Zeit für eine neue Phase des Christenthums gekommen."

nimic de asemenea legături, dar curentul în întregimea sa şi-a pierdut farmecul şi intensitatea; atacurile sale împotriva creştinismului şi a religiunii în genere, ne apar ca ceva învechit, sarbăd şi fără rost,[1] căci valul de astăzi al vieţii a adus cu sine alte puteri şi alte ţinte.

Deci, învăţătura ce o scoatem şi din mersul culturii moderne este, că: *nu o teorie abstractă, nici interesele unei anumite tagme de oameni, ci vieaţa însaş reclamă religiunea ca o parte întregitoare a sa, căci vieaţa vrea să trăiască întreagă. Vieaţă este religiunea!* vieaţă, care izvoreşte din profunditatea sufletului omenesc şi care cere să fie trăită. Vieaţă trăită de *omenimea 'ntreagă* este religiunea, căci pe toată întinderea pământului n'a existat şi nu există popor sau trib măcar, care să tăgăduiască cu glasul firii omeneşti dreptatea credinţii 'n Dumnezeu. Şi, — fiindcă religiunea este vieaţă nedespărţită de firea şi fiinţa sufletului omenesc, — ceice lucrează împotriva religiunii, atentează împotriva vieţii! Ceice cunoaştem şi simţim însă covârşitoarea putere a religiunii, avem cea mai desăvârşită încredere, că nu există poruncă şi putere, nu există mărire şi stăpânire pământească, care ar fi în stare să omoare vieaţa religiunii! Dacă, peste tot, există vre-un element vecinic în vieaţa omenească, acel element *este* religiunea.

Fiind religiunea o parte întregitoare esenţială a vieţii sufleteşti a omului, urmează cu consecvenţă necesară, ca ea să fie totodată şi *o parte întregitoare a culturii omeneşti*, un factor şi o putere a acesteia, — deoarece cultura normală şi sănătoasă, ca bun sufletesc, nu este altceva decât desvoltarea sau mai bine zis rezultatul desvoltării *armonice* a *tuturor* puterilor de vieaţă, cari constituesc natura şi fiinţa internă a omului. Omul *irreligios* nu este şi nu poate fi *om întreg*, fiindcă îi lipseşte ceva ce este general omenesc, îi lipseşte religiunea ca o parte întregitoare a fiinţii şi a vieţii omeneşti. In urmare, omul irreligios nu este şi nu poate fi nici *om într'adevăr cult*, fiindcă cultura adevărată — după cum am zis — este desvoltarea omului *întreg*, a întregii

---

[1] *R. Eucken*, Der Wahrheitsgehalt der Religion, 1905, pag. 52: „Zugleich freilich beharrt die Bewegung gegen die Religion... Aber den tiefsten Zug der Zeit besitzt sie nicht mehr, das geistige Schaffen hat sich ihr mehr und mehr entwunden, manche Angriffe auf die Religion berühren jetzt schon wie Nachklänge einer vergangenen, uns fremd gewordenen Zeit.“

sale personalităţi, cu *toate* puterile cari o constituesc, — deci şi cu religiunea.

Cultura, deci, nu este contrară religiunii, ci — dimpotrivă — o presupune cu necesitate ca o parte întregitoare a sa. *Religiunea* — nu poate fi contrară culturii, deoarece între religiune şi între celelalte bunuri spirituale-morale, cari constituesc fiinţa culturii adevărate, nu numai că *nu există nici o contrazicere internă*, dar trebue să existe *cea mai desăvârşită legătură prietinească*. Intre dispoziţia religioasă a omului, care este izvorul psihologic al *religiunii;* între raţiunea omului, cu atribuţia nizuinţii spre adevăr, care este izvorul psihologic al *ştiinţii;* între conştiinţa morală a omului, cu atribuţia nizuinţii spre bine, care este izvorul psihologic al *moralităţii;* între nizuinţa omului spre frumos, care este izvorul psihologic al *artei;* între dispoziţia omului spre dreptate, care este izvorul psihologic al *dreptului*, — cu un cuvânt: între acele *puteri spirituale-morale* ale omului, din a căror bogăţie izvorăsc acele bunuri, cari constituesc fiinţa culturii desăvârşite, nu există, şi — în starea şi desvoltarea lor normală — *nu poate* să existe nici o contrazicere internă. Puterile mari ale lumii sufletului omenesc, după organizaţia şi fiinţa lor, sunt orânduite ca să trăiască în pace şi bună înţelegere, spre mulţămirea şi fericirea omului, nu în certe şi războiu. *Sufletul omului trebue să fie o lume a păcii şi a dragostii, ca să se poată bucura de vieaţă.* Prin urmare nici între *bunătăţile vieţii*, cari le agoniseşte şi chiverniseşte lucrarea puterilor sufletului omenesc, adecă: între religiune, ştiinţă, morală, artă, drept, etc. nu este permis să existe duşmănii şi învrăjbiri. Acel om, care pe toate le cultivă cu dragoste deopotrivă, în împreunarea şi sprijinul lor cel mai prietinesc, este într'adevăr om cult, cult în toată puterea cuvântului. De asemenea: acel popor, care poartă grije de cultivarea *armonioasă* a tuturor acelor bunuri, — potrivindu-le bine cu firea, cu caracterul, cu obiceiurile, cu limba şi cu aspiraţiile sale naţionale, cu un cuvânt: cu *individualitatea sa etnică*, — acel fericit popor, zic, şi-a întemeiat o existenţă şi o cultură naţională, sănătoasă şi trainică; acel popor cu un viitor de aur este chemat să îndeplinească o menire glorioasă în planul Provedinţii dumnezeeşti!

Precum este religiunea o parte întregitoare necesară a fiinţii şi a culturii omeneşti în genere, astfel este *religiunea creştină*,

ca cea mai superioară religiune, o parte întregitoare a culturii popoarălor celor mai civilizate de astăzi. Concepţiile despre lume şi vieaţă, despre valoare şi demnitatea omului şi a vieţii omeneşti, despre însemnătatea bunurilor acestei vieţi, despre preţul şi vrednicia muncii săvârşite pentru a le câştiga, cu un cuvânt: *concepţiile,* cari au îndrumat şi clădit cultura cea mai înaltă a lumii, dimpreună cu toate acele *instituţii,* cari o susţin şi o promovează — *sunt creaţiuni ale spiritului creştin.* Mi-ar fi uşor să dovedesc acest fapt, de care adeseori noi, cari trăim în atmosfera culturii creştine, nu ne dăm seama cu destulă pătrundere, — nu fiindcă l-aş cunoaşte atât de bine, ci fiindcă ori în care parte mi-aş îndrepta privirile: în ştiinţă, morală, artă, în vieaţa politică, economică, socială, — în scurt, pe toate terenele mari culturale, aş întâlnì roadele binecuvântate ale creştinismului. Ori ar vrea cineva să recunoască, ori n'ar vrea — zice un învăţat de astăzi — *cultura modernă îşi are originea sa în creştinism.*

Şi nici nu poate să fie altcum, pentrucă creştinismul şi biserica creştină a fost acea *şcoală mare,* în care au crescut şi şi-au făcut educaţia acele popoare, cari prin cultura lor superioară stau astăzi în fruntea tuturor neamurilor pământului.

In acea şcoală a întrat spiritul grecesc, nemulţumit cu credinţa şi vieaţa sa; ei i-s'a supus colosala împărăţie romană, istovită de măduva şi duhul vieţii; tot ea a crescut apoi tinerile popoare romanice, cari au răsărit pe ruinele acelei mari împărăţii; acea şcoală a îmblânzit şi scos la lumină popoarele germanice, a mângăiat şi susţinut pe cele slavice. Astfel a întrat în şirurile mulţimii creştinătăţii popor după popor, clădind veacuri de-arândul după poruncile evangeliei o *vieaţă nouă,* o vieaţă bogată, luminată şi înfloritoare, căci acea sfântă evangelie le-a dat spor la muncă, putere 'n suflet, lumină în minte şi nădejde 'n izbândă. Tot ce este înalt şi înălţător, tot ce mişcă şi însufleţeşte inima omului, în lumea creştinătăţii, poartă imprimat duhul şi pecetea evangeliei mântuitoare. Zi de zi răsună predica ei fericitoare până la tot mai îndepărtate margini ale pământului, ducând cu sine bogaţilor şi săracilor, asupriţilor şi celor slobozi, învăţaţilor şi neînvăţaţilor, *nouă puteri* în credinţă şi vieaţă, în simţiri şi moravuri, în gândire şi iubire.

Cultura modernă reclamă deci creştinismul ca fundamentul şi stâlpul cel mai puternic al fiinţii sale. De aceea, ori-cum ar răspunde cineva la întrebarea: de mai este peste tot posibilă o civilizaţie durabilă și sănătoasă fără predica evangeliei? — un lucru rămâne sigur, anume acela, că *popoarele cari stăpânesc astăzi pământul, stau şi cad de-odată cu civilizaţia creştină, şi că viitorul nu va tolera alta pe lângă aceasta.*[1] Căci: «poate înainta cultura spirituală oricât de mult, ştiinţele naturale se pot desvolta în dimensiuni oricât de largi şi de adânci şi spiritul omenesc se poate extinde ori-cum ar voì, dar: *înălţimea şi cultura morală a creştinismului n'o va întrece niciodată.*»[2] Creştinismul va rămânea deci de-a pururea un *ideal înalt,* ale cărui puteri de vieaţă sufletul omenesc nu va fi în stare să le istovească cu desăvârşire niciodată. *Adevărul* și *valoarea* creştinismului sunt *puteri eterne.*

Când însă aceste puteri să nesocotesc într'un timp oarecare, cultura întreagă a acelui timp îşi pierde echilibrul, îşi pierde cumpăna dreaptă între factorii cari o constituesc şi porneşte pe cărări unilaterale şi piezişe.

Dar o astfel de rătăcire, ori-unde, ori-când și ori de câte-ori s'ar ivì, nu poate să dureze până în sfârșit, pentrucă *însaş vieaţa mare culturală* a popoarelor creştine va restatornicì echilibrul pierdut dintre puterile cari o constituesc şi va cere pentru creştinism locul ce i-se cuvine. Precum reagează vieaţa, ca fenomen fiziologic, împotriva unor perturbaţiuni, astfel trebue să reageze și vieaţa *sufletească* împotriva acelor perturbaţiuni, cari vreau să-i omoare o parte a cuprinsului său, căci mai ales sufletul vrea să trăiască în întregitatea sa. De aceea orice teorii s'ar construì pentru a căuta un loc cuvenit creştinismului în cadrul culturii moderne, — *sigur este, că această cultură reclamă creştinismul ca pe un factor fundamental şi esenţial al fiinţei sale.* In faţa nizuinţelor și a trebuinţelor de astăzi de a restatornicì echilibrul necesar dintre factorii culturii, problema ştiinţii

---

[1] *Adolf Harnack,* Die Aufgabe der theologischen Fakultäten und die allgemeine Religionsgeschichte. 1901, p. 8.

[2] *Goethe:* „Mag die geistige Kultur nur immer fortschreiten, mögen die Naturwissenschaften in immer weiterer Ausdehnung und Tiefe wachsen und der Menschengeist sich erweitern, wie er will: über die Hoheit und sittliche Kultur des Christentums wird er nicht hinauskommen."

şi în special a celei teologice creştine este: de a întemeia şi a lămurì în măsură tot mai mare idealele creştinismului, pentru a le face accesibile tuturor sufletelor, cari poartă în sine bogăţia culturii de astăzi şi a celei de mâne. Iar problema religiunii şi a bisericii creştine este: de a se impune în măsură tot mai mare ca un factor indispensabil al vieţii şi ca chivernisitoarea înţeleaptă a acelor bunuri spirituale-morale ale omenimii, cari constituesc fondul culturii sănătoasă şi trainice.

Această chemare înaltă — în general vorbind — o are şi legea noastră românească şi biserica noastră strămoşească faţă de nizuinţele de astăzi ale neamului nostru. Botezul greu, prin care a trecut neamul nostru, botezul sângelui şi al suferinţii, i-a imprimat numele de «*Român*» şi «*Creştin*» — *deodată.* Biserica noastră apoi, a fost acea instituţie sfântă, care ca o adevărată mamă a îngrijit de vieaţa şi educaţia neamului nostru într'un lung şir de grele veacuri. In curgerea acelor veacuri, când neamul nostru a fost pus în răscrucea tuturor patimilor şi năcazurilor, s'a săvârşit acel proces de nedespărţită legătură şi desăvârşită identificare a sufletului românesc — cu legea creştinească; acel tainic şi minunat proces, căruia poporul i-a dat expresiune în cuvintele: «lege românească», adecă lege a sufletului său românesc. Am mai zis [1] şi repet şi de astădată, că *nu există pentru credinţa şi biserica noastră strămoşească un mai frumos titlu de glorie, decât această perfectă identificare a caracterului nostru românesc cu sfânta noastră lege creştinească. Această* formaţiune sau ţăsătură sufletească — *şi* românească *şi* creştinească — a neamului nostru, a fost *fundamentul* pe care s'a clădit edificiul culturii noastre, a fost *izvorul* din care a emanat toată bogăţia sau sărăcia acelei culturi, cu care ne mândrim noi astăzi, fiindcă ea este *a noastră.* Deodată cu *acest* fundament stă sau cade întreg edificiul culturii noastre naţionale; numai pe *acest* fundament vom putea clădì şi în viitor cetatea trainică a acelei culturi, şi atunci — nimenea nu va strica cetatea noastră! Drept aceea, precum am zis mai înainte, că acela care nu are religiune, *nu este om întreg,* fiindcă îi lipseşte o parte integrantă a fiinţii omeneşti, — astfel

---

[1] Vezi „Revista Teologică" Nr. 3, pag. 112 seq.

pot să zic acum, că acela din neamul nostru, care nu este creștin bun și credincios, nu este și nu poate fi nici *Român întreg*, fiindcă-i lipsește o parte esențială a firii și a ființii noastre românești.

Dacă legea și biserica noastră am nesocotì-o cândva, atunci să știm, că s'au rupt firile tradiției noastre culturale, atunci au început să se clatine însăși fundamentele culturii și existenții noastre. Ca o dovadă, pentru noi cât se poate mai tristă și dureroasă, mi-ar putea servì frații nostri de peste Carpați și loviturile grele ce au avut să îndure în vremile din urmă. Cu bucurie putem constata însă, că și acolo s'a trezit în inimile bune un viu sentiment de răspundere față de credința și biserica poporului creștin al țării. A dat și acea grozavă încercare cu o dovadă mai mult pentru adevărul, că, *dacă va trebuì să vină cândva, și ori-unde, o prefacere, o înoire a neamului nostru, ea va putea venì înainte de toate prin biserica noastră, atât de concrescută este vieața acestui neam cu biserica sa.* O instituție mai poporală, sau care să fie mai *a poporului*, ca biserica, noi nu avem. Aici se simte poporul mai *acasă* decât ori-unde; aici dispar și trebue să dispară toate deosebirile, cari ne separează de altcum în vieață; închinându-se cu toții *aceluiaș* Dumnezeu al părinților nostri, aici are *dreptul* să stea săracul în șir cu bogatul, neînvățatul în șir cu cel învățat, «prostul» în șir cu «domnul» — precum se amestecă și banul săracului cu suta bogatului întru susținerea bisericii. Biserica noastră este și trebue să fie un bun comun dela Dumnezeu dat *tuturora*, precum este aerul pe care-l înghițim cu toții.

Drept aceea, datorința cea mai de căpetenie a bisericii noastre este: ca să mulțumească trebuințele vieții neamului nostru, *ca el să se simtă bine în sinul bisericii sale. Acesta* trebue să fie gândul de toate zilele al tuturor bărbaților nostri bisericești de pretutindenea, căci vai și amar va fi de noi atunci, când *nici în biserică* nu vom mai afla mângăiere și mulțumire!

Iar datorința cea mai mare a noastră a tuturora este: ca să ținem cu credință neclintită la dragostea către biserică, care ni-au lăsat-o ca o scumpă moștenire strămoșii nostri; să cultivăm cu *dragoste* neînvinsă tradițiile noastre de cultură românească și creștinească, întărindu-ne *prin comunitatea credinții religioase* legă-

turile noastre sufleteşti cu vieaţa poporului. Impreună cu poporul, simţindu-ne cu toţii fii buni ai uneia şi aceleiaş mame de toţi iubitoare: a sfintei noastre biserici, să ne înălţăm inimile într'o mare şi cucernică rugăciune către Dumnezeul părinţilor noştri, ca în nemărginita-i îndurare să nu ne părăsească în durerile şi dorurile sufletului nostru, ci să ne izbândească nădejdile, cu cari nădăjduim întru dânsul.

Această legătură sufletească de dragoste creştinească cu poporul, să ne servească ca un îndemn pentru a ne jertfi puterile cele mai frumoase ale sufletului nostru în slujba datoriei ce o avem cu toţii: de a cultivà *ogorul* vieţii şi al culturii noastre româneşti şi creştineşti.

Cât de mare este acest ogor, cât de întinse şi largi sunt hotarele lui, câte braţe vânjoase şi inimi calde, câtă jertfă şi abnegaţie ar mai reclama cultivarea acestui ogor şi astăzi, căci cu mult este mai mare întinsul ogorului decât numărul lucrătorilor.

Mare este via — puţini lucrătorii harnici şi devotaţi; mare este dorinţa noastră — departe suntem de întruparea ei. O *prăpastie* îngrozitoare stă şi astăzi între idealul, care ne însufleţeşte şi între realitatea care ne apasă; între lumina spre care nizuim şi între întunerecul în care trăim; între visul dorinţelor şi amarul suferinţelor.

Cum se închidem şi să netezim acea prăpastie îngrozitoare?

Doamnelor şi Domnilor,

Povestea ne spune, că în Roma veche a erupt odată un mare cutremur de pământ, pe urma căruia se deschisese o prăpastie îngrozitoare, care ameninţa să înghită cetatea eternă. Locuitorii Romei s'au silit în fel şi chip să astupe şi acopere acea prăpastie, dar n'au izbutit nici cum. In durerea lor s'au îndreptat apoi către oracol, rugându-l să le spună ce să facă ca să scape de primejdie. Oracolul le-a răspuns, că numai atunci se va închide prăpastia, dacă-i vor aduce ca jertfă comoara cea mai scumpă ce o au ei. Se ştie ce-a urmat. Curtius, cel mai bun şi mai virtuos fiu al Romei, eroul între eroi, s'a aruncat în prăpastie, care l-a înghiţit dintr'odată şi apoi s'a închis de-asupra lui.

Ce să facem şi noi ca să închidem prăpastia noastră, să apropiem realitatea de înălţimea idealului, să împrăştiem umbrele

întunerecului, lăsând să pătrundă razele binefăcătoare ale luminei în veaţa poporului nostru? Al nostru oracol de mult ne-a spus-o:

«Poruncă nouă vă dau vouă, să vă iubiţi unul pe altul, cum v'am iubit eu pe voi, şi voi să vă iubiţi unul pe altul. Intru aceasta vor cunoaşte toţi, că sunteţi ai mei învăţăcei de veţi avea *dragoste între voi*».

Să jertfim deci şi noi în prăpastia dela noi, ca să o închidem şi netezim, cea mai scumpă comoară a noastră, să aducem cea mai mare şi mai curată jertfă a sufletelor noastre: *toată dragostea noastră!* *Dr. Nicolae Bălan.*

DIN TRECUTUL BISERICII ROMÂNE BIHORENE.

—

V. Nomenclatura Mitropoliei Bălgradului şi Episcopia veche a Orăzii.

O întrebare pe cât de importantă şi interesantă, pe atât de dificilă de deslegat, cumcă Românii bihoreni în timpurile vechi, avut-au peste tot episcop propriu provinţei lor; şi dacă l-au avut, unde a rezidat; rezidenţa fost-a stabilă şi organizată, ori numai mobilă şi precară, după-cum porunciau vremile împrejurărilor grele şi schimbăcioase.

Formulând astfel cestiunea, sau mai bine zis, disiungând şi distingând tezele, răspunsurile ce le putem da după starea istoriografiei actuale, sunt incerte şi nemulţămitoare.

Până în timpul actual, cu întrebarea de faţă, scriitorii noştri, şi ici colea şi străinii, s'au ocupat numai în treacăt, incidental şi în nex cu alte probleme. «Ex professo» şi pentru cauza însaş n'a ostenit nime. Când totuş şi-au oprit puţin gândirea şi asupra lucrului acestuia, s'au restrâns mai numai la tradiţie, la câte un dat răzna, şi la unele coniecturi fugitive.

Noi, când revenim asupra întrebării deschisă, nu avem pretenţia de a o rezolva. Voim numai a atrage atenţiunea istoriografiei moderne, şi a ocaziona combinaţiuni noi, spre a apropia barem cu un pas această întrebare de deslegarea ei definitivă. Tot ce intenţionăm şi putem, e numai aceea, că pentru întâia-dată, ne nevoim a aduna în un mănunchiu, *toate datele cunoscute până*

acum,[1] relative la existenţa episcopiei orădane. Datele din vorbă fiind răzlăţite, până azi nu au fost examinate în una, pentru de a clădì din ele, ca din un fel de mozaic, vechiul Sion al închinătorilor de odinioară ai lui Menumorut.

Buni bucuroşi recunoaştem, cumcă aceste notiţe sunt puţine, mai mult frânturi, ca probe directe. Fir de continuitate şi de întregire n'au.

Faptul în sine însă, că nu lipsesc unele indicii despre o episcopie veche română în Orade, şi că tradiţia încă militează pentru acest aşezământ, apoi scriitorii naţionali şi străini, când ating întrebarea, necum să şovăească, dar hotărît toţi, fără nici o excepţiune, se respică pentru existenţa scaunului episcopesc, astfel socotim, că în veacurile scăpătate, românimea a avut episcop rezident în capitala circumscripţiunei sale politice.

Până bine de curând, aceasta a şi fost părerea unanimă a istoricilor români. In zilele noastre d-l Bunea neagă categoric realitatea episcopiei.[2] Negaţiunea sa nu e proptită de dovezi noi. Nu produce nici un dat concret. Argumentarea e indirectă, a contrario. Propriu el nu se sileşte a dovedì, că în adevăr faptul fiinţei episcopiei nu a fost, ci că nu a putut fi.

Faţă de o tradiţie constantă şi unisonă, mai ales când aceea e sprijinită şi de puţinele urme concrete, — deşi nu destul de limpezi, pentru înoiri plauzibile — nu ajung, şi nu pot ajunge, numai raţionări generale şi subiective. Impotriva dovezilor practice, puţine, slabe, ce există, trebuesc invocate iarăş numai fapte istorice. Cu abstracţiuni critice, — recunoaştem că meşter sunt ţăsute — nu se răstoarnă acte pozitive, ci iarăş numai argumentaţiuni teoretice se infirmează şi surpă. «Verba verbis, scripta scriptis, facta factis opponenda». Faptele vorbesc! Vorba e numai vorbă, lucru gol. Presumpţiunea, că în Orade a fost scaun episcopesc, stă în picioare până atunci, până când nu se dovedeşte contrarul. Contrarul se dovedeşte cu fapte pozitive şi cu scrisori istorice. «Paria pariis».

Argumentarea ştienţifică, bazată pe critica relaţiunilor politice bisericeşti, ce dominau în patria noastră, în vremile apuse, desfăşurată de d-l Bunea, e puternică şi aptă de a răsturna tradi-

---

[1] Se poate că mai sunt şi alte date publicate în privinţa aceasta. Noi nu am mai dat de ele.

[2] Ierarhia pg. 196—214; V. e., 59, 81, 147.

ţiunea rezidării unui episcop ortodox în capitala şi reşedinţa episcopului catolic, în aceeaş vreme şi dispunător lumean. Afară de tradiţiune însă, mai sunt şi alte motive, cari ne îndeamnă a căuta şi a afla în vremile grele, pe năcăjitul episcop român al şi mai năcăjitului său popor bihorean, în vre-o căsuţă modestă, din suburbiele mai dosite ale cetăţii, a de Dumnezeu iubitorului ierarh catolic.

Acuma, admiţând cumcă tradiţia existenţii episcopatului oriental în Oradea-mare, încetează în faţa prepotenţei absolute a episcopatului catolic, dacă totuş mai presupunem, că a fost acolo şi episcopul nostru, trebue să producem dovezi despre acest lucru, deoare-ce celce susţine ceva, trebue negreşit să aibă şi probe. Afirmaţii în gol nu se învrednicesc de contraprobaţiuni.

Intre Români primul, carele se îndoieşte despre existenţa episcopatului Orăzii, este regretatul Dr. Alexandru Grama, celebru profesor de ist. bisericească la academia teologică din Blaj. La anul 1884 scoţând de sub tipar «Istoria bisericii române unite cu Roma», nu neagă episcopia din cestiune, ci împreună cu alte episcopii sufragane ale Bălgradului, o ţine,[1] de *nesigură*, şi prea puţin dovedită, de vreme ce despre ea se face amintire numai în două locuri; ambele în titulatura mitropoliţilor: Ghenadie I, la cazania a II-a de Braşov a lui Coresi în anul 1581.[2] şi la 4 Dec. 1628, în o dalterie a lui Ghenadie II (George Brádi), dată protopopului Janăş din Hunedoara.[3]

Titulatura dalteriei e în limba medio = slavă (= dialectul slav bisericesc) bulgară.

Zice Grama, că amintirea despre Oradea în cazanie, este de a se înţelege, nu ca episcopie ci ca ţinut. Apoi continuă, că localităţile acestea pot ocure în titulaturi nu numai de aceea, pentrucă ar fi fost sufragane mitropolitului din Bălgrad, ci şi de aceea, pentrucă se poate că oare-când acolo să fie rezidat însuş mitropoliţii Bălgradului. Deci Grama nu neagă, că în Oradea nu ar fi fost episcop, ci zice, că episcopul Orăzii de a fost, a putut fi nu numai ca sufragan Bălgradului, ci şi ca înaintaş, ca scaun mai vechiu al titularului din Bălgrad.

[1] paginile 69– 72.
[2] *Bian-Hodoş*, Bibliografia veche română, I fascicolă, pg. 91.
[3] Vezi-o la *Cipar*, Acte Frag., 253.

Iată textul lui Grama: «Existența episcopiilor acestora, ca episcopii sufragane mitropolitului din Bălgrad, numai atunci ar fi sigură, când titulatura mitropolitului Bălgradului nu s'ar putea explica și în alte senzuri, cum este între altele p. e. acela, ce așa des ocure în biserică, după care episcopii, ce au avut succesive mai multe rezidenții, mai târziu și-au ținut în titulatură numele tuturor reședințelor».

Peste câțiva ani dela publicarea istoriei sale, Grama în revista «Preotul român», din Gherla 1889, meditând din nou asupra acestui obiect se declară, că între alte episcopii și episcopia Orăzii, «s'ar [1] vedea, că a fost supusă oare-când mitropolitului Bălgradului, ca episcopat sufragan.»

A treia-oară, și mai pe urmă, revine asupra cestiunei în importantul său studiu despre «instituțiunile calvinești» în biserica românească din Ardeal.[2] Aici cerne cauza cu mai multă critică și distinge patru clase de episcopii. In I-a numără pe acelea, a căror existență i-se pare că e de ajuns probată, în a III-a pune pe acelea, cari probabil, n'au existat, în a IV-a pe celea mănăstirești și în a II-a clasă grupează pe toate acelea «a căror existență nu este de-ajuns dovedită, fiindcă documentele, ce le avem despre ele, nu sunt destul de limpezi». In numărul acestora e înșirată și episcopia Orăzii.

In amintita cazanie de Brașov, despre episcopia ce o căutăm se glăsuiește astfel: «... și foarte mă sfătuii cu luminatul mitropolitul marele Genadie din tot ținutul Ardealului *și al Orăziei*».[3]

Ni-se va obiecta cumcă aici nu e vorba de *episcopatul Orăzii ci de episcopatul ținutului Orăzii.*

Adevărat! Dară și aceea e adevărat, că nici despre episcopul Ardealului nu sună formula, ci despre al *ținutului* Ardealului. Dacă din întitularea astfel formulată ar trebui inomis să deducem, cumcă în urbea Oradea, pe timpul lui Ghenadie, (1578 1585) și înainte de el nu a fost și nu a putut fi sediu episcopesc, pentrucă Oradea și ținutul Orăzii, au avut de episcop pe episcopul Ardealului, atunci tot cu acel drept putem și întoarce tema și susținea, că Ardealul în timpul tipărirei cazaniei din vorbă (1581)

[1] pg. 394—395.
[2] Unirea, Blaj 1895, Nrii 12 pg. 95 și 13 pg. 103.
[3] *Bian* l. c. 91. *Cipar,* Acte Frag. 19.

nu a avut alt episcopat şi episcop, decât pe cel unul comun cu Oradea, adecă pe a lui Ghenadie, cu atât mai vârtos, cu cât acest Ghenadie, apriat se numeşte că e la «*tot*» ţinutul Ardealului şi Orăzii arhipăstor; pe când istoria a stabilit peste toată îndoiala, că în 1581, afară de Ghenadie în Ardeal, cel puţin încă doi [1] episcopi mai funcţionau: Mihai Tordaşi şi Spiridon (1576—1613).

Să nu scăpăm din vedere faptul extrem de important, cumcă Ghenadie nu se marchează ca episcop, ci ca «*mitropolit*». Deci bine se poate numì Ghenadie mitropolitul ţinuturilor Ardealului şi Orăzii, fără ca această calitate a sa să excludă posibilitatea şi realitatea existenţei episcopiilor din Ardeal şi Oradea-mare. Din contră, mai tare le presupune. Accentuăm încă odată cu aplomb, că le *presupune*, nu zicem că caracterul de mitropolit al lui Ghenadie «ipso facto» ar şi dovedì în adevăr, că episcopate sufragane trebuesc să fie şi faptic şi sunt în ţinutul asupra căruia se extinde mitropolia sa. «De iure ipso» în ţinutul Orăzii ar avea să fie episcop sufragan mitropolitului Ghenadie, dacă în adevăr *mitropolia* sa se extinde şi asupra acestui teritor. Însă tocmai caracterul mitropolitan al «episcopilor ardeleni şi al părţilor ungureşti» până la Mihai Viteazul, e în timpul actual straşnic dificultat. Cestiunea aceasta acum nu ne preocupă. Amintim numai, cumcă titlul de *arhiepiscop şi mitropolit* aici nu şi-l ia Ghenadie; nu el se numeşte aşa, ci editorul cărţii, prefectul oraşului, un om influent, Lucas Hirschel, îl intitulează aşa neobicinuit. Acest Hirschel, a pertractat în privinţa editării direct şi cu stăpânul lui Ghenadie, cu *arhi*mitropolitul din Târgovişte, Serafim, deci ca un bărbat cu mai mare inteligenţă, când dă titulă unui arhiereu, trebue să ştie cum să o dea şi dacă totuş o dă în o formă nouă, nu putem presupune cumcă nu-şi va fi dat toată socoteala despre înoirea sa.

D-l Bunea zice că: «Ghenadie [2] s'a sfinţit probabil la Sârbi, — la Ipec, — ca Eutimie şi de acolo a adus obiceiul de a se întitula mitropolit».

---

[1] Se poate, că în 1581 trăia şi Cristofor. Sedisvacanţa constatată de dieta Turzi din 21 Aprilie 1577 şi din 21 Octomvrie 1579, pare a se raporta la moartea lui Eutimie şi respective la a lui Daniel (mitropolit) ori Pavel Tordasi. *Cipar,* Arhiv. 301, 302. Vas. *Popp,* tipogr., 9. *Bunea,* V. e., 41, 57—59. St. *Pop,* „Orizontul" Nr. 7 pg. 41. *Iorga,* Sate 328, 329.

[2] Vechile Episcopii pg. 59. *Iorga,* Sate 26.

Ghenadie a fost sfinţit în ţara românească[1] prin *arhi*mitropolitul Serafim.

Obiceiul de a se întitula episcopii noştri din Ardeal mitropoliţi, pare a nu fi de provenienţă sârbă,[2] ci e o grandomanie naţională română. Dela anul 1580 încoace episcopii simpli din Muntenia începuseră a se numì mitropoliţi,[3] de vreme ce mitropoliţii adevăraţi născociră epitetul ornant de *arhi*mitropoliţi,[4] ba şi patriarhi se numeau unii mitropoliţi ai Ungrovlahiei în secolul al XVI-lea.[5] Deci nu numai mitropoliţii sârbeşti se numeau pe sine patriarhi,[6] nu erau mai puţin vanitoşi nici colegii lor Români şi Ruteni.[7] Se pare că aşa era spiritul timpului atunci, ca ierarhii orientali, să-şi înmulţească şi înălţeze titlul cu câte o treaptă. Altcum plusuri de titule deşerte, erau mai înainte şi în biserica apusană şi se menţin acolo şi azi, în butul curentului democratic, ce clatină puternic treptele înalte ale ierarhiei catolice aristocrate.

Nu se prezintă de plauzibilă acea presumpţiune nouă istorică, cumcă ierarhia română din Ardeal în un timp, cătră finea veacului al XVI-lea ar fi stat de facto sub mitropolitul sârbesc al Ipecului[8] (în Epir).

Numai chiar un singur episcop ardelean, Eftimie, fu consacrat de patriarhul Ipecului. Dela 1572, când fu instituit Eftimie, şi până la 1595, când principele Sigismund Báthory supuse în tip formal biserica din Ardeal, mitropolitului din Târgovişte, afară de Eftimie, în Ardeal, mai ştim de episcopii: Spiridon, Cristofor,[9] Daniel (mitrop.), Ghenadie[10] (mitrop.), Ioan şi Alexa (ori Mihai) Tordasi.[11]

---

[1] *Hurmuzaki* XI, p. 819, 824. In 23 Dec. 1578 se întorcea din Muntenia la Braşov ca hirotonisit. Inceputul anului 1579 îl află tot în Braşov. In acest an îl duce cu sine Ghenadie şi pe diaconul Coresi la Sas-Sebeş, poate acolo a locuit cu principele Cristofor Báthory. In Noemvrie 1582 iară se înapoia din Muntenia. *St. Pop* „Orizontul", Nr. 8 pg. 60. *Iorga,* Lit. relig. p. 89.

[2] *Bunea,* Ierarhia, 12, 21, 22, 204, V. e., 59, 148, Auton., 315, *idem* „Sava Brancovici", 8.

[3] Ca cei dela Buzău şi Râmnic, Vas. *Popp,* tipogr., 59, c.

[4] *Golubinszky* E., Ist. bis. rom., tradusă de advocatul Caracicovean. Jaşi 1879, pg. 214, 219, 228 (după Venelin).

[5] D. e. de Nicopolea. *Rasch,* „Die Völker der Unteren Donau und Orientalische Frage", Breslau 1867, pg. 203 şi *Lequien,* „Oriens Cristhianus" I, 1224.

[6] *Bunea,* Ierah., 12, Autonomia, 316.

[7] *Bunea,* Ier., 205, 12, Auton., 316, V. e., 148, după Pesty Frigyes „A szörényi bánság", I, 346.

[8] *Bunea,* Autonomia, 312 şi următ., Ierarh., 21, 25, 26, 37.

[9] Cesta probabil era laic şi calvin.

[10] şi [11] *Iorga,* Sate, 26, zice că e probabil cumcă Cristofor şi Ghenadie să fi fost hirotonisiţi la Ipec (Peciu) dar totuş nu se îndură a susţinea. In „Ist. liter. relig." din anul 1904, pg. 89, spune că Ghenadie a fost sfinţit în România.

Despre nici unul nu se știe să-și fi luat darul dela Ipec — Peciu. Din contră: Ghenadie I, la 1578 și Ioan (de Prislop), la 1585, fură consacrați la exarhatul țării muntenești.

Se poate și aceea, cumcă dreptul de a hirotonì și arhierei în sudul Ungariei, era dat de regele Ungariei numai persoanei lui Macarie, patriarh, mort la 1573. Din documente [1] apoi nu putem constata, că Eftimie, când fu *denumit la 1572* de episcop universal al Ardealului și părților adnexe, *oare nu era deja sfințit întru arhiereu de mai nainte;* poate că avea darul arhieresc încă de pe timpul când a fost numai egumen la mănăstirea Neamțului, din Moldova, de unde la 1566 se refugiase la Bistrița, în Ardeal, ca unul ce era compromitat pentru răscoala contra lui Vodă Alex. Lăpușneanu. Dar și pentru cazul, că să fi fost sfințit, după întrarea în Ardeal, ori chiar și după denumirea sa de episcop, prin Stef. Báthory, consacrarea dela Ipec, prin punerea mânilor lui Macarie, se poate explica ușor și cu circumstanța, că nu cuteza, ca rebel, să-și pună piciorul pe pământ român. [2]

Antecesorii lui Ghenadie I cari au purtat titlul de episcopi ai Ardealului și ai părților sale unguręști, (et partibus regni hungarici ditionis Nostrae) se numesc toți fără excepțiune, «ai Ardealului și *părților unguręști.* Ghenadie apoi este primul, care determină și restringe acest atribut de loc «al părților unguręști», numai la părțile Orăzii, adecă părțile unguręști le marchează cu «ținutul Orăzii».... «*Ghenadie de în tot ținutul Ardealului și al Orăzii*».

Succesorul imediat al lui Ghenadie, Ioan dela Prislop, când la 20 Martie 1585, constituit de episcop, prin principele Sigismund Báthory, iarăș e numit ca și cei de mai nainte «al Transilvaniei și al părților ei unguręști. [3]

Nu am fi departe de adevăr, dacă am presupune, cumcă Ghenadie înainte de a fi episcopul Ardealului a mai fost episcop

---

[1] Decretele lui St. Báthory: 5 Oct. 1571, 3 Aug. și 12 Sept. 1572.

[2] *Iorga,* Ist. lit, II., 540 urm. Sate, 25, Doc. Bistriței, II, p. XLII—XLIII. *Bunea,* V. e., 52—57, Ierarhie, 19, 20; 24—28; 41, 42, Autonom., 312, urm.

Eftimie din vorbă e persoană diversă de Eftimie II din 1623. N. *Dobrescu,* „Luceafărul“, Nr. 23 din 1903 și nu este de a se confunda cu un al 3-lea anonim, care ocurc în ist. literaturei noastre la 1573 în un zapis de moară. Acesta era egumen la Bistrița Vâlcei, *Ureche,* Ist. lit., p. 67.

[3] *Bunea,* „Sava Brancovici“, Blaj 1906. pg. 19.

al Orăzii și ajungând acuma și peste Ardeal, el, în considerațiunea scaunului vechiu, a cărui reminiscență poate îi era foarte scumpă, socotește, că poate prin sinecdohe să înlocuiască destul de expresiv noțiunea vagă, de părți unguresti, cu terminul, ținutul Orăzii, cu atât mai vârtos, cu cât «a potiori fit denominatio», și Oradea cu ținutul ei era partea mai însemnată și mai extinsă, a colectivității părților adnexe, din regatul Ungariei.

Perpetuarea sediului de mai înainte în titulatura demnității actuale, nu o aflăm numai la «marele» nostru Ghenadie I, ci și la *proximul (?!)* său antecesor Daniil, care se predică ca «mitropolit de Severin și de Ardeal», la anul mântuirii 1577—1578, fie că va fi fost Daniil mai înainte episcop la Severin-Râmnic, fie că din alte cauze sontice își va fi cugetat, că e urmașul de drept al foștilor oare-cândva mitropoliți de Severin.

Nu astfel face și un urmaș al lui Ghenadie I, Ghenadie al II-lea (Brádi). Intre altele, acesta își atribue a fi și arhiepiscopul *Vadului,* în amintita dalterie protopopească din 4 Dec. 1628.

Iată cum s'ar putea explica împrejurarea aceasta. La Vad pe la 1628 Eftimie, cel din 1623 nu se mai află.[1] Mitropolitul Ghenadie II, deci fiind vacantă episcopia Vadului, socotește, că dreptul de păstorire a devolvat la el, ca la mitropolitul legal.

Este primul caz cunoscut până acuma, cumcă un mitropolit de Bălgrad, sau un episcop ecumenic de Ardeal, să se tituleze și al Vadului. Vadul, ori să zicem nordul Ardealului a avut întotdeauna arhiereul său propriu, separat de cel din părțile sudice ale Ardealului, până la Ghenadie II.

---

[1] N. *Dobrescu,* „Fragmente" p. 19—33. *Bunea,* Sava, 21—23. Eftimie a fost la Vad în Iunie 1623 prin Gavr. Bethlen numai confirmat de nou. El a fost prima oară denumit de guvernatorul Ardealului Stefan Bethlen. Probabil Eftimie în 1628 de nu a murit apoi se va fi retras în Moldova ca antecesorul său Augustin, denumit de Gavr. Bethlen. După Eutimie II la Vad mai obvine un vlădică, Savul, așezat de principele George Rákoczy II la 1650. Cu acesta se încheie șirul. Spiridon numit prin Stef. Báthory la 1576, trebue că e mort la 1615, căci atunci la Vad fu pus Teofil, de Gavr. Bethlen. Teofil în 1614 a fost pus deja mitropolit la Bălgrad, în locul lui Sava I, urmașul lui Teoctist. După Teofil la 1622 la Bălgrad a urmat Dosoftei.

Trebue să relevăm încă, cumcă Teofil carele din mitropolit al Bălgradului ce e în 1614, ajungând a fi denumit în 1615 și pentru episcopatul Vadului, acest oficiu din urmă nu-l va fi purtat mult, căci episcopatul Vadului a fost dat înainte de Eftimie (1623) deja la altul, cum văzurăm, adecă lui Augustin.

Se poate altcum admite şi acea presupunere, cumcă Ghenadie II să fi fost, înainte de a ajunge la Bălgrad, episcop de Vad, dela 1624 până pe la 1627.

Dela Ghenadie II încoace, se mai întitulează şi alţi mitropoliţi ai Bălgradului, de «ai Vadului». Stef. Simion la testamentul nou de Bălgrad din 1648,[1] Varlaam la 1686 în un «ciasloveţ»,[2] apoi la 1689 în un molitvelnic[3] şi Teofil în ciaslovul de Sibiiu,[4] din 1696.

Am arătat cumcă Ghenadie I la 1581 este primul între episcopii ecumenici ai Ardealului, carele «părţilor ungureşti» substitue «ţinutul Orăzii». Ghenadie II la 1628 părţile ungureşti anexe, le redă prin *oraşele* Orade şi Sătmar.[5] Obiceiul a fost, că în Ardeal principii se constitue doi episcopi, unul mai mare pentru regiunile sudice şi altul mai limitat pentru partea nordică. De acesta din urmă se ţineau de regulă şi părţile încorporate din Ungaria.[6]

Se poate apoi, că episcopii Vadului nu odată au şi lipsit şi păstorirea astfel se va fi plinit, de cel din Oradea, ori din alt loc îndemânatic, ungurean ori ardelean.

Ghenadie II aşa se întitula la 4 Dec. 1628 în limba medioslavă, la dalteria protopopolui Janeş din Hunedoara... «arhiepiscopu chir Ghenadie din scaunul Bălgradului şi al Vadului şi al Varadului (Varadskii) şi al Satmarului şi a toată ţara Ardealului etc.» (iproci).

Aici apriat sunt respicate oraşele şi nu ţinuturile lor.[7]

---

[1] până la [4] *Bian*, l. c., 169, 279 şi 537; 291—292, 340.

[5] Ardealul apoi îl marchează de două ori; cu el însuş odată şi cu Bălgradul pentru sud şi cu Vadul pentru nord a doua oară.

[6] Fiul vestitului patriarh de Ierusalim Dosoftei, celce a dat instrucţiune vlădicului Atanasie de Bălgrad, când s'a hirotonit de arhiereu, — Crizant, patriarh tot de Ierusalim a tipărit la 1740 în Târgoviştea sintagmation, un fel de şematizm — la 1778 fù edat a II-a oară la Veneţia. In acela la pag. 72 se zice, că arhiepiscopul Transilvaniei „are el şi trei episcopi supuşi lui, pe al Maramurăşului, Silviei (Silvaş) şi al Vantului (Vadului). A. Geanoglu, *Lesviodax*, Istor. bis., Bucureşti 1845 pag. 310—311. Savantul Heinrich Gelzer, laudă *veracitatea* acestui şematizm. *Bian*, l. c. 499. După datele ce le avem până acum, în 1740 şi mult înainte de acest timp, în Vad, şi cu atât mai vârtos în Silvaş, au încetat de a fi episcopi. Mitropoliţii din Bălgrad au eternizat episcopiile aceste în titulele lor mitropolitane. E de însemnat, că în acest sintagmation, pe lângă ce se înşiră trei episcopii sufragane la Bălgrad, arhiepiscopul e numit de Bălgrad, Vad, Maramurăş, Silvaş, Făgăraş şi la tot Ardealul şi la alte părţi ale Ungariei, vidicului Chivar, Sălaj şi Crasna, şi ţine locul mitropoliei Ungrovlahiei şi e exarhul scaunului patriarhal.

[7] *Bunea*, V. e., 54, 55, 59, 79, 81, 147. *Iorga*, Sate, 333.

Cumcă sub Bălgrad, sau sub scaunul Bălgradului trebue înţeles nesmintit urbea Bălgrad însaş, şi nu ţinutul ei, tot aşa şi sub Vad, Oradea şi Sătmar sau mai bine zis, sub «*scaunul*» Vadului, scaunul Orăzii şi scaunul Sătmarului, trebue a se înţelege localităţile amintite şi nici decum teritorul lor. Altcum construarea cu determinatorul «*scaunului*», nu ar avea loc şi rost în textuarea de faţă. Acest cuvânt «scaun» se referă la toate patru localităţile. Dacă nu s'ar referì, atunci despre Vad, Oradea şi Sătmar s'ar fi pus «a ţinutului Orăzii, Vadului şi Sătmarului.» Ce însă nu s'a făcut, ci tocmai din contră, spre a se vedea lămurit, că aici oraşe şi nu ţinuturi sunt de a se înţelege, se mai adauge la capăt, ca o întregire — ce dealtmintrelea e curat pleonasm — «şi a toată *ţara* Ardealului.

Iată mai odată titlul «Chir Ghenadie arhiepiscopul din scaunul Bălgradului şi al Vadului şi al Orăzii şi al Sătmarului şi a toată ţara Ardealului». Dacă stilizarea e una pentru toate localităţile, atunci trebue necondiţionat să le privim de atari pe toate şi deodată şi de sedii episcopali, cu atât mai vârtos, pentrucă ştim pozitiv, că în Bălgrad şi Vad, au rezidat înainte de Ghenadie II arhierei.

Maramurăşul ar trebuì să ocură în titulatura desamintitului Ghenadie II. Imprejurarea acestei omisiuni vine de acolo, că principele Gavrilă Bethlen puse episcop pentru Munkács şi Maramurăş pe un Ioan Gregory, (sau Gregorovics) cu doi ani mai nainte de datul titulaturei din vorbă.[1]

Inaintaşii cei mai apropiaţi ai lui Ghenadie II au purtat titula de Maramurăş. Aşa ştim despre patru inşi; despre Eftimie II,[2] (1623, Iunie 1), Teofil, Dosoftei[3] (1622, Aprilie 21) şi Spiridon[4] (1608, Aprilie 29).

Tot aşa se întitulau ai Maramurăşului, şi unii dintre urmaşii lui Ghenadie în scaunul Bălgradului.[5]

---

[1] *Bunea,* Ier., 35, 204, V. e., 81, 82. După Basilovits, Fundatio Koriatovits, I, 50—54, *Iorga,* Sate, 333. Gregory a fost pus la 12 Ianuarie 1627.

[2] *Bunea,* Ierarh., 33, 34, 203, 204, după N. *Dobrescu,* „Luceafărul", Nr. 23 ex. 1903.

[3] *Bunea,* Ier., 203, V. e., 78. *Iorga,* 331, după *Cipar,* Arhiv, 780—781.

[4] *Iorga,* l. c. 193 nota. 331, 45, Doc. Bistriţei, II, 94, 95; 352, 354. Conf. *Boroş*- „Unirea" 1894, pag. 206 şi urm. *Bunea,* Ier., 33, 203; V. e., 76—78.

[5] Simion Stef., 1648 şi 1651. Varlaam la 1686 şi 1689. Teofil 1696.

Jos. Stoica episcopul Maramurăşului, pe timpul sedisvacanţei mitropoliei de Bălgrad, dintre Varlaam şi Teofil în Sept.—Dec. 1692 se întitulează „*administrator al Mitropoliei*".

Peste tot luat numai din titulatura *episcopilor universali* ai Transilvaniei, nu putem constata, nici că unde au rezidat în prezent şi trecut, nici care le este circumscripţia arhipăstorească faptică deoparte şi legitimă de altă parte, apoi că episcopi sunt ori că mitropoliţi.

Işi iau atribute, cari după drept nu le compet, şi din contră, întrelasă de acelea, ce au, şi li-se cuvin. Unul şi acelaş prelat se întitulează divergent.

Până la Ghenadie I, 1581, episcopii universali nu specifică titula. El e: «luminatul mitropolitul marele Ghenadie *de întot ţinutul Ardealului şi al Orăziei*». Tot la cazania aceasta de Braşov, Ghenadie e numit *episcop ecumenic peste tot principatul lui Cristofor Báthory:* «în zilele marelui de Dumnezeu luminat arhiepiscopului Ghenadie, ce au fost spre tot despusul măriei lui (adecă a principelui) cu mila lui Dumnezeu ocrămitoriu (ocârmuitor) legiei creştinească.»

Din decretul de denumire al lui Ioan de Prislop, următorul lui Ghenadie, dat de Sig. Báthory la 20 Martie 1585, încă s'ar vedea, că Ghenadie a fost «episcopul bisericilor româneşti din Ardeal», dar comitatele, Turda, Cluj, Doboca, Solnocul din lăuntru şi de mijloc, şi Crasna nu se ţineau[1] de Ghenadie, ci de Spiridon.

Din un alt act al lui Cristofor Báthory de dtul 16 Ian. 1581 dl Bunea susţine, cumcă Ghenadie era un episcop, *carele locuia în comitatul Albei şi avea iurisdicţie peste acest teritor,* şi că în, Bălgrad, afară de cetate, ar fi avut o casă, ba că el ar fi şi zidit-o «a meridionali parte domus *Valachorum episcopi in Comitatu Albensi existentis.*»[2]

Incă înainte de Ghenadie I, pe la 1577—1578, precum am văzut, Daniil I, se numeşte mitropolit *de Severin şi Ardeal.* Adausul de Severin, însă nu se referă la părţile ungureşti, cari ne preocupă în tractarea de faţă.

Până când Ghenadie I este primul vlădică ecumenic, care părţile sale ungurene le redă prin ţinutul Orăzii, un alt vlădică ecumenic, ba şi suprem inspector. Spiridon la 1608, acest colectiv de părţi ungurene, îl înlocue cu Maramurăşul, semnând pentru

---

[1] *Bunea,* V. e., 59—61, 73—77; Ier., 185—186; 20—21, Sava, 19.

[2] *Dobrescu,* „Fragmente istor." Budapesta 1905, pag. 9—14. Faţă de casă, părere în parte contrară, conf. „Orizontul", Cluj 1906, Nr. 8 pag. 54, 55.

întâia oară Spiridon de *«Ardeal şi Maramurăş»*, sau «eu vlădica Spiridon de *Ardeal şi Maramurăş şi celelalte părţi din ţeara ungurească»*, sau şi «Spiridon *vlădica Ardealului»*.[1]

Dosoftei, la 1622, însemnează despre sine: «Eu vlădica Dosofteiu, ce am fost în Roman şi Huşi şi mai mare peste mănăstirile ţării Moldovei, aşişderea *vlădic în Ardeal şi în Maramurăş;* şi am fost în ţinutul Săcmariului până la Dobriţin», sau «Mitropolit chir Dosofteiu, al *Bălgradului şi a toată ţara Ardealului şi a Ungariei»*, sau «Dosofteiu cu mila lui Dumnezeu *vlădica de Bălgrad şi a toată ţara»*[2] sau «Cu mila lui Dumnezeu[3] preasfinţitul chir Dosoftei, *Mitropolitul Bălgradului, al toată ţara Ardelenească şi Ungurească şi celelalte,* în o adresă a sa către ieromonahii dela mănăstirea «Bisericani».

Laconic de tot se numeşte de douăori, la tocmelele sinodale din 4 Iulie 1627 «Dosoftei *vlădica de Bălgrad* şi Vlădica *Dosofteiu de Bălgrad»*.[4]

Vedem deci, că Dosoftei la 1622 sub Maramurăş, întocmai ca antecesorul său Spiridon, cuprinde părţile din ţara ungurească. Mai târziu nu aminteşte de Maramurăş, ci pune iarăş ca înaintaşii, ţara ungurească. Această înlocuire se face pentru faptul, că în 10 Februarie 1623 Gavrilă Bethlen constituì de episcop[5] la Munkács pe Petronie[6] şi îi supuse şi Maramurăşul, apoi peste

[1] *Iorga,* Doc. Bistr., II, 94, 95; Sate, 46, 193 nota, 331 nota 2. *Bunea,* V. e., 78, Ier., 33, 203. Sava, 21.

[2] *Cipar,* Arhiv, pag. 780—781. *Bunea,* V. e., 78. *Iorga,* Sate, 331, 332; 49 idem Doc. Bistr. II, pag. 4, Nr. 163, 164.

[3] *Haşdău,* „Arhiva istorică a României" 1864, I, pag. 92, 93. *Bunea,* Sava, 23.

[4] *Cipar,* Act., 150, 153, *Popea,* „Vechea mitropolie", Sibiiu 1870, pag. 72—74, ambii după P. Maior, „Istorie inedită" c. 8, §. 2.

[5] *Iorga,* Sate, 332 nota 2. *Bunea,* V. e., 78, Ier., 34, 203, 204.

[6] Petronie, afirmative rutean de obârşie, acum la 10 II, 1623, când e pus de episcop prin Gavr. Bethlen, probabil e numai reactivat. Petronie după d-l Iorga era episcop la întrarea lui Mihaiu Viteazul, 1599—1600. Când viteazul voevod a adus dela mănăstirea Tismana pe arhimandritul Sârghie şi l-a aşezat în episcopia Muncaciului, a ridicat din scaun pe Petronie, care ajunsese în scaun la 1597 în locul lui Vasile prigonit de calvini.

De Petronie a avut lipsă Mihaiu în Moldova. La 2 Iunie 1600, în Iaşi, împreună cu alţi cinci prelaţi, Petronie participă la un sobor, de a caterizì la mandatul lui Mihaiu pe mitropolitul Moldovei şi pe sufraganii aceluia (dela Huşi, Roman şi Rădăuţi) şi a-i înlocuì cu alţii, căci aceşti patru prelaţi se dădură în partea lui Ieremie Vodă, alungat din tron de către Mihaiu. *Iorga,* Stud. doc., Bucureşti, 1905, IX, 26—37, idem Doc., III, 38, 39, idem „Literat. relig.", 124, nota 3, idem „Convorbiri literare", 1901, pag. 811, idem Sate, 37, 41, 330, idem Stud. doc., XIII, pag. XLIV—XLVI. *Tocilescu,* „Columna lui Traian", 1874, pag. 236—238. *Basilovits,* „Fundatio Koriatovits" pars. I, pag. 47—49.

trei luni Bethlen, la 1 Iunie 1623, pune și la Vad episcop pe un anumit Eftimie II, căruia acuma îi predă Maramurăşul. In scurt însă Maramurășul iară își schimbă și stăpânul și locul. Poate pentru cauza, că episcopia naţională a Vadului, apuse cu moartea *românului* Eftimie. Gavrilă Bethlen, la 12 Ianuarie 1627, aşează de episcop al Munkácsului pe Ioan Gregory, care păstorește până la 1633. De aici vine apoi, cum văzurăm mai sus, că în titulatura lui Ghenadie II, urmaşul nemijlocit al lui Dosoftei, lipsește Maramurăşul. El se numeşte: «Chir Ghenadie arhiepiscopul *din scaunul Bălgradului, și al Vadului, și al Orăzii, și al Sătmarului, și a toată țara Ardealului*».

Adecă Ghenadie II este primul mitropolit, carele încetă cu continuarea formei de titulare, întrodusă prima dată de Spiridon,[1] (1608) de a indica părţile ungureşti cu Maramurăşul; acest termin îl schimbă cu un alt termin tot iarăş generic numai «al Orăzii și al Sătmarului», va să zică se reîntoarce în parte iarăş la vechea formulă folosită mai întâiu de Ghenadie I (1581) de a marca ţinuturile ungurene cu Oradea: «...luminatul mitropolitul marele Ghenadie de întot ţinutul Ardealului și al Orăziei».

După moartea lui Gregory, George Rákoczy I, în 16 Octomvrie 1633 pune episcop la Munkács pe Vasilie Taraszovics; i-se adause nu numai Maramurăşul dar și Sătmarul. Taraszovics se ţine în scaun până la capătul anului 1640.

Actul depunerii e redactat grecește, Petronie însă îl iscălește în limba medioslavă: „smerenii epskpă petronie mokácskăi". Smerenia Petronie episcop de Munkács. Actul în muzeul din Cluj.

Sârghie trebue că s'a simțit bine în slujba dobândită de Mihaiu și după căderea acestuia. Stefan Bocskay la 1605 și împăratul Rudolf la 1601, îl au în drag. *(Bunea,* V. e., 67, Ier., 202, 203, *Basilovits,* 42—47, *Mondok,* „Schematismus dioecesis Munkácsiensis" 1876, pag. 14 și următ.).

Episcopii aduși de Mihaiu: Ioan la Bălgrad, și Cernai la Vad, după căderea lui Mihaiu dispar. *Bunea,* Ier., 32. *Iorga,* Sate, 42.

Bocskay când întărește pe Sârghie la 1605, pare a-i subtrage Românii de sub indiscreția Munkácsului. Poate îi va fi predat celui dela Maramurăş?! ori că i-se vor fi dat lui Spiridon ispectorul universal din Vad. *(Bunea,* V. e., 73—78). Dela 1605 până la 5 şi 28 August 1626 se perde urma lui Sârghie. Atunci se menționează la vechea sa metanie la Tismana ca „arhiepiscop și egumen". Alexandru *Lăpădat,* „Episcopia Strehaia" pag. 7, doc. orig. la academ., Bucureşti, Nr. 33, I; 29, I.

[1] Intre anii 1605—1622 în Bălgrad au mai fost mitropoliți Teoctist, Teofil şi *Sava I.* Cum le era titulatura, nu știm. Cumcă *Sava I* a fost mitropolit în Bălgrad azi e cert în urma studiului d-lui V. *Mangra,* „Sava II Brancovici", Arad 1906, pag. 40—43. Cele din „Orizontul", Cluj 1906, Nr. 7 pag. 37, 38 nu mai pot sta. Contra părere *Bunea'* „Sava Brancovici", Blaj 1906, pag. 18, 23—25.

Măcar că pe lângă Taraszovics, marmaţienii aveau şi un alt episcop local neautorizat de principele ţării, totuş pare a adevăr că Ghenadie[1] a fost primit şi pentru Marmaţia şi-ar fi şi cercetat bisericile de pe acolo în toamna anului 1635.

Orest, următorul lui Ghenadie, se ţine şi el cu îndârjire de Maramurăş; în toamna anului 1641 vizitează bisericile maramurăşene, dar nici Orest nici Ghenadie II nu îşi împodobesc titula cu Maramurăşul.[2] Aceasta o face însă Simion Stefan, urmaşul nemijlocit al nefericitului Orest, în prefaţa testamentului nou[3] de Bălgrad se numeşte «arhiepiscopul şi Mitropolitul *scaunului Bălgradului, Vadului, Maramurăşului şi a toată ţara Ardealului»*; iară la anul 1651, în gramata latinească de hirotonisirea lui Partenie, urmaşul lui Taraszovics, se intitulează: «Stephanus Simonovicius Dei Gratia *Arhiepiscopus Belegradiensis, Vadiensis, Marmarosiensis,* ***totiusque Transilvaniae catholicae atque apostolicae religionis graeci ritus Episcopus»***.[4]

Se numeşte al Maramurăşului, măcar că Maramurăşul nu e pus în chrizovul lui de denumire din 10 Octomvrie 1643 al principelui Georgiu Rákoczy I.[5] Il aflăm şi simplu de tot întitulat «Vlădica de Belgrad şi a toată ţara Ardealului».[6]

Cum se titulează Sim. Stefan la 1648, aşa se titulează toţi următorii săi până la Atanasie unitul. Schimbarea ce totuş o întimpinăm e numai adaugerea unor localităţi noi. Adaugerea aceasta nu e totdeauna uniformă. (Va urma).

---

[1] Ghenadie II avea un locotenent pentru partea nordică a mitropoliei. Oare nu va fi fost acesta episcopul Vadului?! El se numea „Smeritul Ioan *arhiepiscopul* şi chipul vlădicăi Ghenadie de Bălgrad". *Iorga,* Doc. Bistr., I, 43 Nr. 58, Sate, 50. *Bunea,* Ier., 15, 35.

[2] *Bunea,* Ier., 204, 206, V. e., 90, 91.

[3] *Bian,* o. c. 169.

[4] Treboniu *Laurean* în Magazinul istoric, III, p. 231 şi P. *Maior,* Ist. bis., 153 după *Pray,* Hierarhia, I, 409.

[5] P. *Maior,* Ist. bis., 72. *Bunea,* V. e., 95, 96, 113, Ierarhia, 35, 206, 207. *Cipar,* Arhiv., 628. Petrus *Bod,* Brevis Valachorum Historia ad an. 1643. *Iorga,* Sate, 55, 56. *Mangra,* 59, 60. *Popea,* 76.

[6] *Iorga,* în o scrisoare din 2 Dec. 1640, Stud. doc., IV, Sate, 55.

CREŞTEREA RELIGIOASĂ LA NOI.

«Lăsaţi pruncii să vină la mine şi nu-i opriţi, că unora ca acestia este împărăţia ceriurilor», zise Mântuitorul nostru Iisus Christos cătră învăţăceii sei (Mat. 19, 14). Cât de frumoase, de ce cuprins vast şi adânc sunt aceste cuvinte! O meditare serioasă şi binecumpănită asupra lor ne poate da multe îndrumări şi desluşiri corecte pentru zilele noastre.

Pe când a venit Mântuitorul nostru, lumea era în ferbere mare. Schimbări mari s'au pregătit şi făcut în politică, în stat, în societate, în religiune. In tot locul se manifesta o frământare, o luptă puternică şi continuă pentru întroducerea unei stări mai bune, pentru îndreptarea radicală a tuturor împrejurărilor şi stărilor vieţii omeneşti. Mic şi mare, tinăr şi bătrân doriau schimbarea, ba simţeau în mod impetuos lipsa unei schimbări radicale, spre mai bine. — Pe terenul vieţii intelectuale lupta era foarte acută. Pentru a satisface trebuinţelor vieţii sufleteşti a popoarelor, se crează o mulţime de sisteme filosofice, o mulţime de sisteme religioase. Aceste toate n'au putut aduce satisfacţia şi îndestulirea dorită.

Poporul jidovesc prin sectele sale a ajuns în divergință isbitoare cu legile sfinte referitoare la credinţă şi morală.

Romanii stăpânitori ai lumei îşi perduseră credinţa. Nu folosea nimic, că deodată cu acvila romană întra şi Iupiter capitolinus în toate templele noilor supuşi. Zadarnică a fost chiar şi încercarea lui August, care voind să satisfacă trebuinţelor religioase ale timpului seu, a zidit un templu mare lui Iupiter tonans şi a pus sub un coperiş toate zeităţile Romanilor. Liniştea şi îndestulirea sufletească n'a putut să o introducă de nou, nici n'a putut să o restaureze cel puţin în parte, trebue să vină o schimbare adusă de o putere şi voinţă superioară omului. Temeliile religioase ale credinţei masselor poporului roman s'au clătinat. Romanul nu mai credea în zeii săi, iar poporul cel ales a lui Iehova şi-a perdut încredea în Dzeul seu, unul, viu şi etern. A restabilì cumpăna adevărată a fost munca lui Sisifus pentru pontifex maximus şi pentru arhiereul cel mare a lui Elohim. Altarele zeilor şi templul lui Iehova nu mai atrăgeau. Ar fi trebuit o putere morală. Dar de unde să o iai, dacă din temelie e stricat totul.

Jertfele aduse cu miile pe altarele zeilor nu mai împăcau pe om cu Dumnezeu, nu mai aduceau liniştea şi îndestulirea sufle-

tească în conştiinţa masei tulburate. A sosit timpul prezis de prorocul: «Ce-mi trebue mulţimea sacrificiilor voastre.... Nu mai voiesc sângele taurilor şi a meilor şi a ţapilor» (Isaia 1, 11). S'a plinit zisa psalmistului: «Jertfa lui Dzeu, inimă înfrântă şi smerită» (Psalm 50, 17).

In aceste vremuri vine învăţătorul cel adevărat, cel atot bun şi a tot drept a lumei întregi, şi în privinţa legii date de Dzeu zice: «Cel-ce va strica una dintre aceste porunci mai mici, şi va învăţa aşa pe oameni, mai mic se va chema întru împărăţia ceriurilor» etc. (Mat. 5, 19), şi: «N'am venit să stric legea, ci să o plinesc». (v. 17). In privinţa credinţei zice: «Duh este Dzeu şi celce se închină lui să se închine cu duhul şi cu adevărul» (Ioan 4, 24). Iar porunca pentru vieaţa socială e: «Toate câte vreau să vă facă vouă oamenii, aşa şi voi să le faceţi lor, că aşa este legea şi prorocii». (Matei 7, 12).

Nu cere jertfe cu miile, nu cere slujbe mari şi costisitoare, la altare mari şi pompoase; ci în blândeţe, în smerenie, în umilinţă vine în lume şi îşi alege apostoli, cari aveau să cucerească lumea. In blândeţe, smerenie, umilinţă îi învaţă pe dânşii şi îi trimite în lume: «In dar aţi luat, în dar să daţi». (Matei 10, 9).

A arătat oamenilor carea e credinţa adevărată, carea e vieaţa adevărată şi plăcută lui Dzeu. Invăţăceilor sei le-a arătat secerişul cel bogat şi numărul cel mic al secerătorilor (Luca 10, 2), le-a făgăduit ajutorul seu cel vecinic şi s'a dus (Matei 28, 20).

Aşa a fost când s'a înălţat D-nul nostru Iisus Christos la ceriu.

Dar azi oare cum este? Azi, în zilele noastre pe tot rotogolul pământului e o luptă continuă, o sforţare puternică după o îmbunătăţire a stărilor. Un dor puternic a cuprins sufletele tuturor oamenilor, după o îmbunătăţire a sorţii fiecărui om. Indestulire nu aflăm, ci am putea zice neîndestulirea e însuşirea cea mai caracteristică a veacului de acum. Acvila romană azi nu ne stăpâneşte, Iupiter tonans nu mai are templu, şi nu mai întră biruitor în bisericele noastre, dar în locul lor duhul greu al vremii stăpâneşte inimele oamenilor.

Avem temple mari şi frumoase, palate splendide, altare pompoase şi nu catacombe sau peşteri unde să ne rugăm. In deplină libertate putem mărturisì credinţa noastră. Păstorii sunt mulţi şi învăţaţi.

Templele noastre, palatele splendide însă sunt goale, altarul nu aduce jertfa plăcută lui Dzeu, iar turma se plânge că sufletul păstorului e străin de sufletul turmei cuvântătoare. In locul ciocanelor de lemn, cari chemau pe credincioşi în casa de rugăciune sună acum clopote armonice cu sunet de argint şi cheamă lumea în biserici pompoase. Ciocanele de lemn chemau sufletele nobile şi inimile de aur la rugăciune cucernică şi evlavioasă, iar casa mică nu cuprindea numărul mare al acelor «creştini». Acum clopotele cu sunet armonic, argintiu, răsună departe în văzduh, şi cheamă numărul cel mic al «creştinilor» în casa cea mare a lui Dumnezeu. Ele ar chema pe mulţi, dacă ar avea pe cine şi de unde.

In câte biserici creştine de ale noastre întrând, vom găsì la slujba Dzeească biserica plină de credincioşi evlavioşi. Să *vorbim în termini actuali*: 10 procente. Ce e cauza? «Multe sunt cauzele», îmi vor răspunde sute de glasuri. Carea e prima, cea mai mare şi mai însemnată: «Duhul vremii» vor zice toţi. Dar de vom căuta noi înşi-ne cu temeinicie şi seriozitate, va trebuì să mai adaugem cu durere: Turma fără păstor bun, nu are păşune bună, nu capătă apă vie din izvorul cel curat, nu află scut şi adăpost de vijelii şi vremuri grele, nu află mângăiere şi linişte în zile de durere. — Astfel stând lucrurile, turma nu creşte, nu prosperează ci numai tânjeşte. — Fără îndoială vor fi şi de aceia, cari păstori adevăraţi fiind, vor mărturisì adevărul în faţa lumii, şi vor zice: «Da şi păstorii sunt de vină, căci nu s'au îngrijit de turmă la timpul recerut. Nu au adăpat-o din izvorul credinţei adevărate, nu i-au dat adevărata hrană sufletească dela început; nu au crescut cu zel adevărat nici pe cei mai apropiaţi ai lor, cu atât mai puţin pe ai altora, în legea creştinească, în legea şi credinţa noastră străbună. — Paza în timpuri grele nu a fost destul de bună, şi duhul vremii cu momelile sale a întrat în inimile şi sufletele păstorilor, a înstrăinat turma de păstor, fiii de părintele lor sufletesc, credincioşii de altar».

Fierberea şi neîndestulirea ce domneşte şi în sinul bisericii şi societăţii noastre româneşti, ne dovedesc că stările actuale în cari ne aflăm sunt nesănătoase, abnorme. Ideile moderne, ale vremurilor nouă au întrat şi în sinul poporului nostru liniştit şi pacinic de mai nainte.

Toţi vreau şi doresc o schimbare spre mai bine, începând dela cel din urmă fiu credincios până la păstorii cei mari. Poporul

de jos mai ales, neîndestulit fiind, uşor se lasă capacitat de propagatorii ideilor moderne, desastroase pentru biserica şi neamul nostru. Deşì nu cunoaşte, nu poate pătrunde pe deplin valoarea, cuprinsul şi adeveritatea celor spuse lui, în speranţa unei înbunătăţiri a sorţii sale, urmează creduli tuturor chemaţilor şi nechemaţilor. Aceasta numai favorabil nu e pentru biserica, legea şi neamul nostru. La noi mai ales, ba am putea zice mai mult ca la ori-care alt popor, toată existenţa noastră, întreagă vieaţa noastră naţională, socială-culturală e în cea mai strânsă legătură cu legea, cu credinţa, cu biserica noastră românească. Aceasta s'a accentuat în trecut de cei mai aleşi fii ai neamului nostru, aceasta ni-o spun cei mai aleşi ai noştri din zilele noastre. Legătura cea strânsă dintre întreagă vieaţa noastră şi biserica noastră, cei vechi mai mult o susţineau şi o cultivau. Au pus mai mult pond pe educaţia religioasă a fiilor neamului. Creşterea religioasă au impus-o mai ales preoţilor. Arhiereii nostri cei mai aleşi au îndemnat în toată vremea pe păstorii neamului român de a creşte tinerimea în credinţa adevărată, şi a se îngrijì în mod deosebit de învăţământul religios. Le arătau că la aceasta îi obligă legea firii, — ca păstorul să-şi grijească turma — legile Dzeeşti, legile bisericeşti, pilda Domnului nostru Iisus Christos, pilda apostolilor, a sfinţilor părinţi ş. c. l.

Creştere religioasă cere şi însaş cultura neamului nostru. La noi curentul vremii şi desvoltarea diferitelor sisteme de educaţie şi pedagogie încă nu au ajuns aşa departe ca să propună eliminarea studiului religiunii din planul de învăţământ. La noi încă se pune pond pe studiul religiunii, sau în general pe desvoltarea caracterului *religios moral* al individului. Dar aceasta nu se face în mod deplin corăspunzător. S'au ivit păreri foarte divergente, cari durere în mare parte inclină spre o depărtare de biserică.

Precum la ori şi care popor sau neam, aşa şi la noi la Români, generaţiunile viitoare, menite a lua la timpul seu, conducerea destinelor neamului se cresc în şcoală. Din tinerimea fragedă au să iasă bărbaţi mari, cari în viitorul cel mai apropiat să între în şirul luptătorilor sau combatanţilor bravi. Cu cât mai închegat e şirul acesta, cu cât mai tari şi mai bravi sunt membri şirului, cu atât mai mare e puterea de vieaţă şi rezistenţă a neamului întreg, cu atât mai iute înaintează, şi cu atât mai sigur se apropie de ţântă ca biruitor. Sufletele mari şi puternice răpesc cu sine inimile mici,

cum duce torentele petrile fără de vieaţă. Nu e deci neînsemnat, ba e de valoare esenţială pentru vieaţa şi viitorul oricărui popor, ce fel de elemente tinere se recrutează pentru viitor în locurile golite de bătrânii bravi. Dela ele atârnă existenţa poporului. La noi fapt incontestabil e, că religiunea, credinţa, biserica rămasă din străbuni a susţinut puterea de vieaţă pentru luptele seculare. Trecutul furtunos şi greu ne învaţă, ne dovedeşte istorice că sufletul acelora cari au părăsit credinţa strămoşilor s'a perdut din poporul lor. De altă parte ni-se arată, că moştenirea păstrată fiind cu sfinţenie în toată curăţenia ei a legat strâns pe fiu de biserica sa, de neamul seu, de glia, de ţărâna rămasă din străbuni. Iată de ce e însemnată educaţia religioasă sau desvoltarea sentimentului religios şi susţinerea credinţei strămoşilor.

La orice popor calităţile şi însuşirile cele mai alese se manifestează în cultul lui religios. Aici vedem şi datinele lui cele mai frumoase şi propriu numai lui. Toate acestea la un loc îi susţin individualitatea lui în mijlocul celorlalte popoare, şi nu-l lasă să se peardă amalgamizându-se cu alte neamuri. Străbunii noştri au ştiut aceste toate, le-au păstrat şi susţinut cu sfinţenie, şi ni le-au lăsat nouă moştenire scumpă şi dragă.

In zilele noastre convingerile acestea şi sentimentele acestea au mai slăbit. Ne lăudăm cu un progres cultural enorm în timp scurt. Adevărat e că am înaintat foarte mult, şi e şi necesar să progresăm cât se poate de repede. Dar şi aceea e fapt, că înaintând repede, şi nu treptat, nu s'a făcut o consolidare puternică întră vieaţa noastră din trecut şi cea din prezent. Deodată cu înaintarea au întrat şi ideile cele mai liberale în sinul nostru. Masa mare n'a fost deplin pregătită pentru a le putea prelucra corect, şi aşa curentul nou, aduce la suprafaţă ideile liberale, cari depart poporul de biserică. Nici păstorii n'au fost destul de puternici ca să poată da direcţiunea adevărată. Curentul actual nu e favorabil bisericei; iar cum va fi în viitorul mai depărtat nu ştim, dar nici iluzii splendide nu suntem îndreptăţiţi a ne face.

In biserica noastră, după organizaţia ei, elementul laic are rol foarte însemnat, ingerinţă extraordinară. In mare parte conducerea bisericei noastre atârnă dela duhul de care este stăpânit elementul laic. Ingerinţa elementului laic a fost de natură şi colorit diferit, nu a fost totdeauna ideală. Dacă am folosì terminii unui

preot octogenar, am fi poate prea aspri, căci el zice: «Zarvă multă fără rost, cât au dres atât au și stricat. Pentru popii români n'au făcut mult. Au discreditat mai mult popimea, decât au ridicat biserica». Cam aspre vorbe! Poate ar fi justificate! Dânsul va şti!

Poporul nostru, încă nu a ajuns la acel stadiu cultural, la care sunt alte popoare, cari de veacuri s'au putut desvolta în deplină libertate. Clasa noastră inteligentă crește, se formează din fiii poporului de rând. Noi nu putem vorbì de o clasă întreagă get-beget inteligentă. E mai mult un stadiu de trecere. Premenirea continuă se face din popor, carele până acum — cum dovedeşte istoria şi actualitatea — ne-a dat elemente puternice și pline de vieaţă, crescute cu credinţa în Dzeu și în dragostea pentru biserică. Din aşa numita inteligenţă — durere, dar e adevărat — că la noi rar se continuă mai multe generaţii puternice, pline și capace de vieaţă. Apoi mai e și adevărul acela, că generaţiunile acestea în lupta pentru existenţă sunt întrecuţi, ba mai deseori sucumbă faţă de fiii eşiţi direct din popor. Acestia în toată privinţa sunt mai tari. Faptul acesta e incontestabil, ni-l dovedesc datele statistice. Deci, dacă toată clasa noastră de inteligenţi se recrutează aproape numai din popor, trebue să ne întoarcem toată atenţia asupra creşterei și educaţiunei lui. De vor crește fii buni, fii religioși și credincioși, fii cari să-și iubească biserica, legea și moştenirea strămoşească, viitorul nostru e sigur.

In zilele noastre, vremea a adus cu sine împrejurări grele și vitrege, și în scurt timp nu ne vor rămânea şcoale multe. Creșterea și educaţia carea o vom putea da noi, se va restrânge chiar numai la propunerea religiunii sau la catehizaţiune. Despre valoarea unei catehizaţiuni bune, cred că fiecare preot adevărat e convins, mai ales dacă e conştiu de chemarea sa. Dar trebue să mărturisim că nu fiecare preot vrea să catehiseze, și foarte puţini catehizează bucuros.

In privinţa învăţământului religios e o luptă foarte mare între pedagogii moderni. Și am putea zice că sunt atâtea păreri câte școli pedagogice. La noi la Români s'a născut părerea cam greșită, că conform planului de învăţământ, *dascălul e chiemat să propună religiunea*, căci el știe afla mai bine proporţiunea adevărată, știe împărţì materialul, și are dexteritate mai mare, s'a ocupat mai mult cu principiile şi metoadele pedagogice. Va fi aşa! Dar oare teologul

nu studiază pedagogia cu toţi ramii ei. Dar vorbind în special de Seminariul nostru Andreian — nu au fost aici la noi cei mai buni pedagogi români aplicaţi ca profesori? Nu au propus ei în mod egal pedagogilor şi teologilor principiile şi metoadele pedagogice mai bune? Nu s'a cerut totdeauna dela teologi mai multe ştudii pregătitoare ca dela pedagogi? Deci dacă preoţii nu mai ştiu principiile pedagogice, apoi cine e cauza, şi unde zace răul? Să mai întrebăm, că cine are să ştie mai bine şi să cunoască mai temeinic toată religiunea şi toate conceptele religioase?

Învăţătorul e chemat să împărtăşească cunoştinţele necesare din toţi ramii de ştiinţă, el are să lumineze mintea, şi să formeze caracterul religios-moral al generaţiei tinere. Preotul are datorinţa morală de a venì învăţătorului în ajutor. Numai cu conlucrarea armonică a ambilor să poate ajunge pe deplin ţinta finală a educaţiunei. Preotul trebue să cultive sentimentul religios în inimile credincioşilor săi, el are să-şi crească turma sa, fiii săi sufleteşti, şi e nedemn de poziţia lui înaltă să arunce el sarcina aceasta pe spatele altora.

În zilele noastre îmbunătăţindu-se starea preoţilor nostri, să zice că au cu mult prea puţin zel şi interes pentru misiunea lor, şi li se face din partea mirenilor observarea, că de o catehizaţie gratuită nici nu vor să ştie. Aici toate observările nu le putem expune, ci pentru o caracterizare a stărilor de azi, rugăm pe cei competenţi să ceească din sf. scriptură Isaia 56 11, Ieremia 231, Ezechil 347.

Dovedit e, că în privinţa catehizaţiunei stăm rău. Pentru dovedirea acestei afirmaţiuni să ne servească următoarea experinţă.

La începutul lunei lui Octomvrie, am făcut următoarea probă între elevii întraţi de curând în cursul prim teologic şi prim pedagogic. Teologilor le-am pus următoarele patru întrebări:

1. Cele 10 porunci Dumnezeeşti.
2. Tainele legii celei nouă.
3. Poruncile bisericeşti.
4. Virtuţile teologice.

Am lăsat să le scrie pe hârtie, fiecare independent, sub controla mea. Din 43 de elevi, 43 au răspuns, în modul următor: La prima întrebare au răspuns corect 11; La a doua 20; La a treia —; La a patra 3; Teologii toţi au maturitate.

Pedagogii au avut să răspundă numai la prima întrebare, şi din 43 au răspuns corect 12.

Dintre teologi 44% sunt fii de preoţi, 33% fii de economi, 17% învăţători, oficianţi, 6% meseriaşi. Elementele sunt recrutate dela 12 şcoale medii.

Aceasta e experinţa care am putut să o fac de 4 ani încoace, Toţi elevii aceştia au fost catehizaţi. Dar cum? De am spune ce ne povestesc ei înşişi, mulţi, foarte mulţi ar încremenì de cele auzite. Şi din aceste elemente tinere, noi să creştem *preoţi* în toată *puterea cuvântului*. Nu-i condamnăm pe dânşii, căci nu ei sunt de vină. Alţii au răspunderea grea. Şi dacă până acum nu au făcut destul chemării lor, îi rugăm şi sperăm că vor începe a lucra conform chiemării lor.

Dacă catehizaţia noastră e aşa slabă în şcoalele medii, cum va fi ea în şcoalele poporale? Dacă cei ce vin la teologie, simţind în inimile lor vocaţiune ştiu atâta din religie, ce vor şti ceilalţi tineri [1].

Să nu vorbim de catehizaţia sărmanelor fetiţe. Pe dânsele mulţi le lasă cu totul la o parte, cu observarea, la ce să le mai dai lucru şi cu religia. Unii ca aceştia ne fac impresia, că nu au nici cea mai mică idee de educaţiune, căci altfel ar şti de ce valoare e educaţia primită dela mamă. Ar trebuì să ştie că mama cu influinţa ei e hotărâtoare pentru vieaţa întreagă a copilului. Dacă mama nu are sentiment şi cunoştinţele elementare religioase cum le va da copiilor?

E timpul suprem să ne cugetăm serios. Va venì timpul şi acum este, când vom fi avizaţi numai la studiul religiunii, şcoale nu vom avea, învăţătorii nu vor mai fi ai nostri, şi atunci cine să propună. Poporul nostru mai are credinţă, să i-o susţinem şi întărim până ce nu va fi târziu. Tot mai multe sunt elementele străine de biserică, în sinul poporului nostru. Mulţi pleacă peste ţări şi peste mări ca să-şi îmbunătăţească starea materială. După muncă grea şi istovitoare se întorc, căci iubirea de moşie, iubirea pentru holda, ţarina, patria strămoşească îl aduce înapoi. El îşi iubeşte pământul ţării sale, căci e udat de sângele strămoşilor.

---

[1] Dar de am face probă — cum ar fi voit să o ceară un preot — cu acei laici cari sunt conducătorii vieţii noastre religioase prin toate corporaţiunile superioare. — Poate vor răspunde şi ei cum a răspuns un bătrân: Ar trebuì să le ştie dar fără obligământul de a le şi urma.

El se întoarce în ţărina strămoşească, dar nu cu credinţa şi legea străbună. El aduce idei străine, poate cu totul contrare bisericei noastre. Asta iar ni-o dovedeşte experinţa.

Ca să prevenim deci toate aceste rele, să contrabalansăm aceste curente greşite, trebue să ne punem cu deadinsul la munca catehizării. «*Preoţii să catehizeze ei înşişi*». Dânşii dispun şi de cele mai bune mijloace. Dânşii sunt săvârşitorii cultului Dumnezeesc, în care îşi caută încă mângăierea o bună parte a poporului nostru. Fiecare credincios poate lua parte activă la cultul nostru divin, iar în biserica sa prin icoanele sfinte îi se pune înaintea ochilor toată istoria credinţei sale. Prin cântările auzite în graiul lui frumos şi limpede, îşi vede şi simte exprimat tot dorul şi toată durerea inimei sale.

Preoţii să se îngrijască de creşterea mlădiţelor tinere şi fragede; să îngrijască de sufletele tinere şi nevinovate. Să nu uite că prin catehizaţie îşi câştigă stima şi iubirea copiilor nevinovaţi dela început, şi va avea viaţa întreagă fii buni, blânzi şi ascultători. Turma îi cunoaşte glasul şi-l urmează. De-l va vedea numai în biserică săvârşind în mod oficios şi mecanic slujba obligătoare îl va socotì ca pe un năimit, aşa îl va şi cinstì, şi va remânea străină de glasul lui. Neamul nostru numai prin o muncă neîntreruptă, numai prin un caracter religios-moral ideal poate spera să se înalţe, să înainteze, şi să impună altora.

Păstorii adevăraţi să cheme pruncii la sine; să le dea binecuvântarea unei educaţiuni religiose bune, căci prin dânşii şi pe dânşii clădesc împărăţia noastră morală, şi prin fiii lor sufleteşti se vor înălţa şi dânşii.

Cultivaţi mlădiţele tinere, ca să devină arbori puternici, apărători de biserică, la cari rădăcina să fie credinţa adevărată astfel întărită încât uraganul furtunilor aduse de duhul rău al vremii, să se sfărâme de tăria credinţei strămoşeşti. Atunci noi vom sta, vom trăì, pomenirea voastră se va face cu laudă şi binecuvântare, iar biserica noastră va sta şi nici porţile iadului nu o vor biruì.

Prof. ***Crăciunescu.***

CODEX IUSTINIANEUS

(apărut sub redacţiunea lui Dionisiu Gothofred, cu prefaţa din 1583, tipărit în Frankfurt am Main).

Adecă codicele împăratului Iustinian, şi codice înseamnă adunare de legi.

Teodosiu al II-lea, adecă cel tinăr, împăratul imperiului roman dela răsărit, a ordinat, că toate legile de până atunci, să se adune într'un Codex Theodosianus, şi s'au adunat în 16 cărţi. In acest op, s'au adunat toate edictele, legile şi ordinaţiunile; începând dela împăratul Constantin cel Mare (308—337 după Christos) până în ziua publicării codicelui lui Teodosiu în anul 438 după Christos.

Flaviu Iustinian I, împărat dela 527—565 după Christos, un bărbat cu ştiinţă juridică, a ordinat adunarea tuturor edictelor, legilor şi ordinaţiunilor, ce au apărut dela împăratul Adrian, 117 după Christos, până în timpul lui Iustinian, şi s'a compus Codex Domini Iustiniani sacratisimi principis, în 12 cărţi. Prima ediţiune a condicelui s'a publicat la anul 529 după Christos.

Impăratul Iustinian în Februarie anul 528 după Christos, se adresează cătră senatul urbii (cetăţii) Constantinopolului, pentruca să se adune toate legile şi să se compună un codice.

Iustinian în acest rescript aminteşte încă de codicii Gregorian, Hermogenian şi Theodosian. După comentare am aflat, că în codex Gregorianus s'au adunat legile începând dela Adrian 117—138 până la Valerian 253—260 după Christos, mai departe, că în codex Hermogenianus s'au adunat legile începând dela împăratul Claudiu 269—271, până la împăratul Deocletian 284—286. Astfel adunătorii de legi aveau trei codici întru ajutoriul lor.

Iustinian a denumit pe jurişti învăţaţi, cari să lucre la facerea codicelui. Acestia sunt: Ion fost questor al palatului împărătesc; Phoca magister militum (un fel de generalisim) şi consul; Basilide, fostul prefect al pretoriului orientului; Toma, questorul palatului împărătesc şi fost consul; Tribonian, cu dignitate magisteriă; Constantin comitele; Theofil, comite al sacrului nostru consistor şi doctor de jure în cetatea noastră; Dioscur şi Presenţiu şi diferiţi alţii sunt rugaţi din forul pretorian. Urmează instrucţiuni pentru construarea codicelui, şi ca toţi să se folosească de codicii cunoscuţi.

Iustinian în edictul din Dec. 534 după Christos ordinează emendarea codicelui lucrat și edițiunea a doua.

In condicele Iustinian, anume în edicte sunt înșirate numele împăraților, ale căror legi s'au înșirat în codice, și anume începând dela Adrian 117 după Christos până la anul 534 al lui Iustinian, adecă din un timp de 417 ani.

Teodosiu cel mare la anul 395 după Christos a împărțit imperiul roman între cel dela răsărit (orient) și cel dela apus. In acela capitala era Constantinopole, iar în acesta, era Roma, dar edictele, legile, ordinațiunile s'au cules din ambele imperii.

E de lipsă acea deslușire, că până la Iustinian s'au ținut 4 concilii ecumenice (soboare a toată lumea) și anume în Nicaea la an. 325, în Constantinopole la anul 381, In Efes conciliul I la anul 431 și în Chalcedone la anul 451. Iustinian (In liber I. Titulus I. punct 3) a ordinat, că în codicele lui să se înșire toate legile și hotărîrile aduse în cele 4 prime concilii.

Astfel codicele Iustinian cuprinde în sine izvoare nu numai pentru religiunea creștină, în sensul strâns învățătura despre ființa lui Dzeu, despre sf. treime (cu referință la teologie) ci și pentru istoria religiunii, a bisericilor și a tuturor instituțiunilor, până la anul 534 după Christos.

Am spus mai sus, că codicele lui Iustinian s'a împărțit în 12 cărți (libri). Acum adaug, că fiecare carte e împărțită în titli (tituli) și acestia în obiecte numerizate.

Se arăt ceva de exemplu despre forma și cuprinsul codicelui, anume obiectele din cartea I. titlul I.

Cartea I.

De trinitatea cea mai înaltă și de credința catolică (cu înțeles: universală) și că nimenea să nu cuteze despre aceste în public a disputa cu contraversiune.

Titlul I.

1. 1. De una zeitate și trinitate. 2. De numele acelora, cari au primit credința adevărată și de pedeapsa ereticilor.

(Despre aceste tratează edictul din anul 380 după Christos al împăraților Gratian, Valentinian și Teodosiu cătră poporul cetății Constantinopolitane).

2. 1. De congregaţiunile (adunările) ereticilor şi credincioşilor. 2. Rezultatul conciliului dela Nicaea. 3. De scoaterea afară din biserici a ereticilor şi de redarea bisericilor în posesiunea episcopilor catolici (de legea universală).

(Despre aceste se află în edictul din anul 381 după Christos al împăraţilor Gratian, Valentinian şi Teodosie către Eutropiu prefectul pretoriului militariu. Respective e însuş edictul).

3. 1. Prefaţă. 2. De cărţile lui Porfiriu în contra religiunii creştine. 3. Despre Nestorianii, cari sunt de a se pedepsì. 4. Despre arderea cărţilor lui Nestoriu şi ale altora asemeni. 5. Despre sinodul din Nicaea şi din Efez. 6. De Irenei. 7. Epilog (încheierea edictului).

(Edictul e dela împăratul Teodosiu şi Valentinian, către Hormisda, presidiul provinciei, dat în anul 449 după Christos).

4. Nimenea în public să nu discute cu controversie despre credinţă. Adecă: având părere contrarie celor din edict, şi anume, că ereticii să nu poată predica ceva contrariu.

(Edictul e dela împăratul Marcian către A. Palladiu prefectul pretoriului, dat în anul 459 după Christos).

5. 1. Prefaţa (în edict.) 2. Cele mai înalte ale credinţei catolice. 3. Să se anatemizese Nestorius, Eutyches, Apollinaris şi sectatorii lor.

(E edictul împăratului Iustinian din Martie 528 după Christos).

Tot edictul acesta se trimite celor din Constantinopole, iară la capătul edictului se ordinează ca să se trămită şi la Efeseni, Cesarieni, Cyziceni, Amideni, Trapezunţiani, Ierosolimitani, Apameni, Iustinianopolitani, Teopolitani, Augustani, Tarzeni şi Ancyreni. Se vede, că edictul s'a trimis, ca şi un circulariu şi în acest mod s'au unificat cele de lipsă.

6. 1. Prefaţă. 2. Opiniunea ereticilor şi anatema. 3. Confesiunea catolică. 4. De edictul lui Iustinian. 5. De cele 4 concilii ecumenice. 6. Epilog.

(Acesta e edictul lui Iustinian din Aprilie 533, către Epifaniu, prea sfântul şi cel mai fericit arhiepiscop al acestei cetăţi regale (Constantinopole) şi patriarhului ecumenic.

7. Epistola lui Ioan arhiepiscopul şi a celui preasfânt patriarh al cetăţii Romei, către Iustinian Augustul, fiul cel mai glorios. Dat nu se află.

8. Epistola lui Iustinian Augustul, cătră Ioan preasfântul arhiepiscop al Romei şi patriarh.

În textul epistolei se cuprinde:

1. Prefaţă. 2. De opiniunea ereticilor. 3. Confesiunea catolică. De cele 4 concilii. 4. Despre delegaţii (solii) trămişi la papa în Roma. 5. Petiţiune 6. Subscriere, dar numele nu-i pus.

În Roma a fost arhiepiscop, anume papă, unul Ioan I. până la 526; altul Ioan al II-lea până la anul 535. Eu cred, că Iustinian cu acesta a fost în legătură.

9. Epistola papei din Roma, cătră Iustinian împăratul, cu datul din 534 după Christos. Ioan al II-lea a trăit până în anul 535, astfel epistola e a lui.

Din aceste epistole se vede, că Iustinian împăratul pentru cele ale credinţei era în legătură cu patriarhul din Constantinopole şi şi cu cel din Roma.

Aceste înşirate se cuprind în titlul I-iu a cărţii I-me, carea are 13 titlii referitori numai la Dumnezeu, la Christos, la religiune, biserică şi la toate instituţiunile creştine.

Dar şi în alte părţi constitutive ale codicelui, e foarte mult material despre religiune şi instituţiunile ei.

Un istoric evlavios cetind edictele referitoare la fundarea religiunii, simte înălţarea inimei, a sufletului şi a spiritului său cătră Dumnezeu.

Scopul de frunte al acestei scrieri a fost, ca pe aceia, cari se ocupă cu istoria religiunii ori din ce punct de vedere, să-i fac atenţi, că în codicele lui Iustinian se află date istorice foarte însemnate, şi că acei cu misiune de a scruta pe acest teren să se pună la lucru, ca în istoria noastră bisericească, să aducă lumina adevărului.

Sibiiu, 1907. *Dr. At. Marienescu.*

DESPRE BISERICĂ ŞI FAMILIE.

„Eu am venit lumină în lume, ca tot celce crede în mine, să nu rămână în întunerec". Ev. Ioan XII, 46.

Iubiţi Creştini!

Coborâtori dintr'un neam mare şi puternic, menirea noastră în lume nu poate fi decât aleasă şi de un scop sublim. Poporul roman, cel mai vestit în istoria lumii, ne-a aşezat acum 19 veacuri de sentinele la malurile Dunării şi de pioneri ai culturii şi civilizaţiunii latine. Puţin timp ne-am bucurat de linişte şi pace în aceste părţi. După mai bine de un veac şi jumătate bunăstarea, cultura şi civilizaţiunea sub scutul acvilelor romane ajunse la un grad mare de desvoltare şi provincia se numea Dacia fericită. Păcatele străbunilor şi lăcomia vecinilor barbari, după crâncene şi sângeroase lovituri stânseră domnia şi cultura romană. Vitezele legiuni romane părăsiră ţeara, şi cu dânsele şi ceice trăiau la umbra vulturilor lor, adecă magistraţii (slujbaşii) şi boierii sau bogaţii; iară poporul rămase în voia întâmplărilor grele de apoi, şi în grija lui D-zeu, ocrotitorul săracilor şi al oamenilor năcăjiţi.

Trecut-am timpuri de grea cumpănă, suferit-am veacuri întregi sub potopul năvălitor al oardelor barbare; perdut-am mult în luptele groaznice ale vremilor cumplite, dar iată-ne astăzi reînviaţi ca şi sfinxul din cenuşa sa, în faţa lumii, pe moşia noastră, păstrând limba şi legea străbunilor. Jertfele şi suferinţele strămoşilor şi mila lui D-zeu au făcut aceste minuni. Cartea neamului nostru nu este încheiată, şi nu putem şti ce poartă în sin viitorul pe seama noastră, Vă indic în cele următoare, Iubiţi creştini! armele de cari aveţi să vă folosiţi pentru mântuirea voastră. Vă rog să mă ascultaţi cu luare aminte şi cu bunăvoinţă.

* * *

Temelia societăţii omeneşti este biserica şi familia. Popoarele şi statele din vechimea căruntă şi până în zilele noastre ne atestă aceasta. Aşezămintele religioase din trecut şi prezent regulează după norme bine stabilite şi cumpănite vieaţa indivizilor şi societăţii întregi. Când credinţele religioase ale unui popor sau individ se zdruncină, se desface şi se prăbuşeşte temelia caselor şi ţărilor. Adevărul acesta vecinic durează: fără religiune nu poate exista ordine şi moralitate publică. Ecvilibrul societăţii omeneşti şi compasul vieţii noastre ni-l dă credinţa. Pentru a dovedi adevărul acesta nu trebue să cercăm scripturile vechi şi nouă, nici să scrutăm istoria şi faptele neamurilor renumite din trecut, ajunge destul să privim carta ţărilor de acum şi lucrările de azi ale popoarelor precum şi ale indivizilor cu cari vieţuim împreună. Omul lipsit de frica de D-zeu şi de ruşinea de oameni este aşa de periculos ca şi ciuma pentru semenii săi. Părinţii cari nu-şi îngrijesc şi iubesc fiii lor şi copiii cari nu-şi cinstesc şi

în caz de lipsă nu-şi ajută părinţii lor, sunt fiinţe ordinare, lipsite de virtuţi pe cari le găsim şi la dobitoacele necuvântătoare. Un om cu aşa scăderi mari, sau un popor cu aşa membri stricaţi şi corupţi nu poate avea viitor. Scurt zis: un om necredincios, un părinte lipsit de iubirea către fii şi un copil lipsit de respectul şi stima cu care datorează părinţilor, este o cangrenă în societatea omenească. Dacă nu-mi credeţi, cercetaţi puţin şi Vă convingeţi de adevărul spuselor mele. *Pentruca urmaşii să nu devină judecătorii noştri, ce avem să facem?*

Avem mai întâi să apărăm şi să întărim biserica noastră dreptmăritoare: izvorul dătător de vieaţă, de lumină şi de mângăiere al părinţilor nostri, din care ne adăpăm cu credinţă adevărată şi noi, cu care apoi resfrângem ispitele şi atacurile viclene şi ostile. Multe silinţe au pus şi mari jertfe au adus moşii şi strămoşii nostri, până au organizat biserica noastră astfel, cum am primit-o şi cum trebue să o lăsăm şi noi de moştenire urmaşilor nostri. In activitatea bisericii se reoglindeşte vieaţa sufletească a unui popor. Dela cea mai joasă până la cea mai înaltă treaptă culturală, în Fetişism, Bramanism, Budhism, Mohamedanism, Iudaism şi până în Creştinism, acelaş dor îl frământă pe om după firea şi priceperea lui pentru un cult mai înalt, mai ideal, pe care şi-l creiază. In sufletul omului viază o dorire nesfârşită după fericire şi care-l face să fie atât de neastâmpărat şi adesea nemulţămit. Cu cât individul şi poporul respectiv este mai perfecţionat, cu atât doririle lui sunt mai ideale şi pornirile mai curate. Mâncarea, beutura şi celelalte plăceri trecătoare, nu dau mulţămirea şi îndestularea, mai bine zis fericirea dorită şi căutată de toate fiinţele geniale şi alese ale omenirii, şi pentrucă în lumea aceasta nu o găsim, o dorim mai departe, nu cu trupul ci cu sufletul, în o altă lume, unde vom fi după cuvântul sf. Scripturi ca îngerii lui D-zeu.

Să întărim în biserica noastră dreptmăritoare acel cult ideal, care ne va ridica tot mai mult între celelalte neamuri din lume; să vieţuim avântându-ne spre scopul nostru măreţ, de pioneri ai culturii în orientul Europii, căci apostolul ginţilor a zis către Romani, străbunii nostri: «*de veţi trăì trupeşte murì-veţi*».

Pentru a vieţuì cu sufletul trebue să avem credinţă şi iubire către biserica noastră, căci zice sf. ap. Pavel (Rom. I, 17): «*Că într'ânsa se descopere dreptatea lui D-zeu din credinţă spre credinţă; precum este scris: dreptul va trăì prin credinţă*», iară Ioan I 5, 4: «*Tot cel născut dela D-zeu învinge lumea şi această biruinţă ce a învins lumea este credinţa noastră*»; iară în evangelia sa XII, 36 ne zice: «*Până când aveţi lumina, credeţi în lumină ca să fiţi fii ai luminii*». Şi iarăşi XIV, I: «*Să nu se turbure inima voastră credeţi în D-zeu, credeţi şi în mine.*» Răzimaţi şi povăţuiţi de învăţăturile bisericii, vom urma ca şi străbunii nostri calea noastră pământeană, căci fundatorul ei Iisus Christos a zis că: «*porţile iadului nu o vor biruì.*» (Mat. XVI, 18). In sinul bisericii să petrecem cu credinţă tare şi nefăţărită, spriginind cu iubire şi cu jertfe aşezămintele ei. La sinul bi-

sericii se adăposteşte fiica ei, şcoala noastră confesională prin care se cultivă iubirea de neam, de limbă şi de lege în mlădiţele noastre. Cu jertfe mari susţinem aşezămintele noastre religioase şi culturale, şi e de prevăzut, că vremi şi mai apăsătoare vor năpădì asupra noastră, să fim deci pregătiţi şi gata spre jertfire.

Organul luminător al corpului este ochiul, iar al unui neam este biserica şi şcoala: *«De va fi ochiul tău curat, tot corpul tău va fi luminat* — grăieşte mântuitorul nostru Iisus Christos — *dară de va fi ochiul tău tulbure, tot corpul tău va fi întunecat. Deci dacă lumina, care este în tine, este întunerec, întunerecul oare cât de mare va fi»*. Mat. VI, 22—23. Deci pentruca biserica şi şcoala noastră să-şi poată împlinì misiunea lor, trebue să se bucure de tot spriginul şi de toată îngrijirea noastră. Soartea neamului nostru este legată de biserica sa, împreună vor trăì sau vor perì, dacă aşa le va fi destinul. Aşa au înţeles şi au pătruns străbunii rostul fiinţei noastre; în suferinţele grele ce le-au îndurat, şi în luptele crâncene ce le-au purtat, şi-au pus sufletul pentru legea şi biserica lor, în care neamul şi-a conservat limba şi datinele sale şi a găsit limanul de adăpostire şi portul de reculegere trupească şi sufletească.

Noi vieţuim prin urmaşii nostri. Cea mai mare îngrijire datorim creşterii acelora. Legătura naturală între părinţi şi copii se întăreşte prin cultivarea acestora. Părinţii buni şi adevăraţi trăiesc pentru pruncii lor. Ei au datorinţe mari, trebue să-i crească în frica Domnului, care este începutul înţelepciunii.

Filosoful Plato reduce o mare parte a păcatelor la neştiinţă; iară Pavel apostolul ginţilor grăieşte, cum vor crede de nu li-se va vestì. Pentru aceea a zis şi înţeleptul Solomon (Prov. XX, 6): *«Invaţă pe copil calea pe care trebue să umble şi când va îmbătrânì nu se va abate dela ea»*; iară Pavel ap. Efes. VI, 4 zice: *«creşteţi copiii în învăţătură şi în dreptatea Domnului.» Lucraţi aşa, Iubiţi creştini! ca urmaşii să nu se facă judecătorii vostri.*

Mai mult însă decât vorba foloseşte fapta, căci grăieşte sf. scriptură, că fiii văzând faptele bune ale părinţilor se vor silì a face asemenea sau şi mai mult. Trebue deci nu numai cu învăţătura a-i lumina, ci şi prin exemple frumoase şi laudabile a le arăta calea bună şi potrivită de urmat în vieaţă. Scandela trebue să vină în lume zice dl Iisus Christos, dar vai omului aceluia prin care întră scandela. Poate fi deci ceva mai ruşinos decât, ca părinţii să scandalizeze fiii lor prin purtarea lor şi exemplul său. *Grijiţi deci ca urmaşii să nu devină judecătorii vostri. «Şi tu te vei întoarce la Iehova D-zeul tău, şi vei asculta de glasul lui după toate câte îţi poruncesc ţie eu astăzi, tu şi fiii tăi din toată inima ta şi din tot sufletul tău»*. V Moise XXX, 2.

Copiii înţelegând învăţăturile şi poveţele bune şi folositoare ale părinţilor precum şi văzând faptele lor frumoase şi măreţe, temându-se de D-zeu vor cinsti şi asculta pe părinţi şi semenii lor şi vor devenì membri

aleşi societăţii întregi, lauda oamenilor şi binecuvântarea lui D-zeu îi va însoţì în cărările vieţii lor: «*Copiilor, ascultaţi pe părinţii vostri în toate; căci aceasta este bineplăcut Domnului*», grăieşte sf. ap. Pavel la Colos. III, 20; iară la II Tim. III 1—4 zice: «*Şi aceasta să şti, că în zilele de mai apoi, vor venì vremi cumplite, căci vor fi oameni iubitori de sine, sgârciţi, falnici, trufaşi, defăimători, nemulţămitori, neascultători de părinţi, profani, fără de iubire fiiască, neîmpăcaţi, grăitori de rău, neînfrânaţi, cruzi, neamici binelui, vânzători, furioşi, îngâmfaţi, iubitori de desfătări mai mult decât iubitori de D-zeu.*» *Aşa vor ajunge urmaşii, judecătorii nostri.*

Deci ca să nu se întâmple aceasta, vă aduc aminte cuvintele aceluiaş apostol cătră Timoteiu: «*Te jur drept aceea înaintea lui D-zeu şi Domnului nostru Iisus Christos, care va să judece viii şi morţii în arătarea şi în împărăţia sa: predică cuvântul, stăruieşte la timp şi fără timp, mustră, ceartă, îndeamnă cu toată îndelunga răbdare şi cu învăţătura. Căci va venì timp, când nu vor suferì învăţătura cea sănătoasă; ci după poftele lor îşi vor alege învăţătură, gâdilindu-şi auzul. Şi îşi vor întoarce auzul dela adevăr; iară la basme se vor plecă*» II Tim. IV 1—4. Acel timp prevestit de apostol pare că a sosit, căci s'au sculat profeţi mincinoşi, cari prin basmele şi învăţăturile lor mincinoase propagă necredinţa şi lăţesc în sinul fiilor nostri perirea. Duhul ce transpiră din rătăcirea lor face apoi ca *urmaşii să devină judecătorii nostri.*

In lături deci cu acel duh pervers!

Legăturile sfinte şi fireşti dintre părinţi şi copii să le întărim prin mijlocirea bisericii. Toţi oamenii mari aproape au avut părinţi buni. Mama sf. Ioan gură de aur, sf. Vasile şi Monica, păr. Augustin. Cu trezvie şi cu dreptate să vieţuim, să povăţuim copiii nostri întru frica Domnului, învăţându-i să păzească toate, câte a poruncit Iisus Christos să facem şi să lucrăm, ca părtaşi să fie vieţii cei vecinice, iară când noi, după rânduiala firii ne vom coborî în mormânt la părinţii nostri, *urmaşii să nu devină judecătorii nostri.* Staţi şi priveghiaţi, ca duşmanul ce caută pe cine să apuce să nu vă amăgească. Nu fălindu-ne cu originea noastră însemnăm ceva în sânul popoarelor, ci dacă prin hărnicia noastră ne luăm partea ce ni-se cuvine din lume. Nu bătându-ne peptul cu laude la adresa străbunilor valorăm ceva, căci nimenea nu dă nimic pe acestea, ci sufulcându-ne mânecele cu braţul şi cu munca noastră ne impunem prin lucrarea noastră serioasă şi cinstită. Nu cu alaiuri şi cu vifleimuri ce dispar ca beşicile de săpun şi ca fumul să ne amăgim pe noi, crezând că alţii nu cunosc slăbiciunea noastră. Să ne întoarcem la firea strămoşilor care este dovedită prin proverbul înţelept: «*Românul tace şi face.*»

In familie dar să domnească ordinea şi iubirea de muncă, apoi prin cumpăt şi cruţare şi prin vieaţă cinstită şi curată, părinţii nu numai cu sfatul dar şi cu fapta să dea pilde bune şi alese fiilor lor, şi astfel societatea noastră compusă din asemenea familii viguroase îşi va elupta

partea ce li-se cuvine în lume şi *atunci urmaşii nu se vor face judecătorii nostri.* Fala deşartă, închipuirea oarbă, luxul nebun, desfrâul omorîtor, risipa păgubitoare şi traiul uşor ne sapă mormântul familiilor şi caselor noastre. Nu vieţuim în lume pentru plăceri deşerte şi pentru petreceri, altă menire, alt scop are rostul fiinţei noastre ca neam ales între popoarele din lume: să nizuim deci a ne ocupa cu demnitate locul nostru.

* * *

Un duh rău se lăţeşte tot mai mult în mijlocul nostru, şi este propagat de ceice vor să surpe fundamentul bisericii şi familiilor noastre. Laţul se întinde tot mai mult; cursa se desface tot mai tare; abizul se lărgeşte prăpăstios şi cuprinde pe cei creduli, uşuratici şi puţin credincioşi din sinul nostru. Duşmanul însă are trebuinţă înainte de a ne repune pe noi să ocupe forturile de scutire: biserica şi familia noastră. Apăraţi cu vitejie şi cu bărbăţie aceste cetăţi ale mântuirii şi scăpării noastre. Dar fiindcă lupta acum aveţi să o purtaţi nu cu puterea pumnului şi a braţului, ci cu tăria credinţei şi a virtuţilor creştine: feriţi-vă sufletul şi cugetul vostru de învăţăturile şi obiceiurile perverse, cari învenineazâ şi derapănă ce au avut părinţii şi ce avem noi mai scump ochilor nostri. Timpul prevestit de Mântuitorul nostru, că se vor scula profeţi şi Christoşi mincinoşi pentru a seduce şi a perde pe cei uşor crezători este sosit; glasurile sirenice vă chiamă, la auzul lor să nu poticniţi.

Strejeri aşezaţi la porţile cetăţii, Vă signalizăm pericolul şi Vă chemăm la pândă şi la luptă, nu cu cuvintele noastre, ci cu cuvântul aceluia care ne-a pus şi ne-a poruncit, ca să vestim cuvântul cum şi dânsul l-a vestit oamenilor, şi carele a zis despre sine astfel: «*Eu am venit lumină în lume, ca tot celce crede în mine, să nu rămână în întunerec. Şi de aude cineva cuvintele mele, şi nu crede, eu nu-l judec; că n'am venit să judec lumea ci să mântuiesc lumea. Celce se lapădă de mine, şi nu primeşte cuvintele mele, are pe celce îl judecă; cuvântul care am vorbit, acela îl va judeca în ziua cea de pe urmă. Căci eu n'am vorbit dela mine însu-mi, ci Părintele care m'a trimis, Acela mi-a dat poruncă ce să zic şi ce să vorbesc. Ştiu că porunca lui este vieaţă vecinică, deci cele ce vorbesc eu, precum a zis Părintele aşa vorbesc.* Ev. Ioan XII, 46—50. Iar eu smeritul lucrător în via Domnului, carele, din mila şi cu ajutorul Lui, v'am grăit acestea pentru luminarea şi întărirea voastră, încheiu aşa, bunilor creştini: ca fii ai luminei să umblaţi, pentruca întunerecul să nu vă stăpânească, neadormit priveghiaţi ca să nu rătăciţi şi să vă pierdeţi din vina voastră şi *urmaşii vostri să se facă judecătorii vostri.* Amin. ***Dr. George Popoviciu.***

SALOMEA.

Un cuvânt despre arta decadentă.

La alt loc al numărului de faţă am susţinut, că între factorii culturii trebue să existe *cea mai desăvârşită armonie,* pentruca omul să se poată bucura de binefacerile ei. Acest adevăr trebue să servească drept principiu conducător pentru toţi lucrătorii în ogorul larg al culturii, oricare ar fi terenul îndeletnicirii lor.

Nu poate fi deci permis, ca unul dintre factorii culturii să jignească drepturile şi însemnătatea celorlalţi, căci altcum, vieaţa culturală îşi perde cumpăna dreaptă şi porneşte spre degenerare. Când *ştiinţa* d. ex. lucrează împotriva religiunii sau a moralei, ea devine un element de distrugere a vieţii sănătoase, drept dovadă, că s'a abătut dela calea adevărului, căci adevărul nu poate avea urmări rele. Asemenea s'ar osândì însaş pe sine *religiunea,* când ar fi contrară ştiinţei şi culturei peste tot, căci ea trebue să sprijinească progresul cultural al popoarelor, nu să-l stânjinească. Şi tot asemenea ar trece peste hotarăle legii *arta,* când ar viola sentimentele religioase şi cele morale ale omului.

Adeseori ni-se spune însă, că arta nu poate fi îngrădită între hotarele unor asemenea consideraţiuni, ci ei trebue să i-se dea toată libertatea ca să poată progresa. Astăzi se face mare paradă cu acest principiu al libertăţii artei.

Nu vreau să discut aici îndreptăţirea principiilor artei libere sau ale artei cu tendinţe şi nici nu este vorba de aceasta, ci vreau să constat numai, că sub pretextul libertăţii, arta ascunde adeseori porniri imorale şi primejdioase pentru cultură. Nu mai încape nici o îndoială, că fără scutul libertăţii, arta, ca ori şi care alt factor cultural, nu se poate desvolta. Dar tot pe atât de adevărat este, că şi libertatea artei, ca ori care libertate, trebue înfrânată între anumite margini, ca să nu decadă în destrăbălare.

Pentru artă, aceste margini sunt determinate de legătura armonică în care trebue să stea cu ceilalţi factori ai culturii, cu *adevărul,* care luminează spiritul, cu *morala,* care înalţă şi întăreşte voinţa, cu *religiunea,* care leagă pe om cu Dumnezeu, izvorul adevărului şi al sfinţeniei. Emanciparea artei de aceste legături s'a dovedit întotdeauna cu o cauză a *decadenţei* sale, deoarece violarea adevărului, a moralităţii, a religiunii etc. a trebuit să aibă ca urmare şi violarea sentimentelor estetice. O creaţiune de artă decadentă, care s'a abătut dela idealele frumosului, corupe gustul estetic, înveninează şi strică sufletele.

*

Un păcat faţă de literatura şi faţă de bunele noastre moravuri este, că s'a tradus în româneşte o astfel de plăsmuire literară a decadenţei moderne.

E vorba de «Salomea», dramă într'un act alui Oscar Wilde, al cărei subiect este luat din cunoscuta istorie biblică (Mateiu 14, 1—13; Marcu 6, 14—30; Luca 3, 19—20; 9, 7—9) despre tăierea capului sf. Ioan Botezătorul. Simpla istorisire biblică a acelei întâmplări n'a fost însă destul subiect pentru o dramă decadentă; a trebuit să vină fantazia bolnavă a unui Wilde, ca să întreţese alte motive pentru a-i da colorit.

Dupăce Ioan respinge în trei rânduri ispita pornirilor sensuale ale Salomeei, fiica Sodomei şi a Babilonului, şi blăstămându-o se retrage în închisoare, ea pune gând să-şi împlinească cu orice preţ dorinţa din urmă:

«Gura vreau să ţi-o sărut, Ioane!»

Se ştie ce a urmat: jocul obscen şi ca preţ capul lui Ioan.

Dupăce i-se aduse capul pe tipsie, Salomea nu e mai mult om, devine fiară:

«Ah, nu m'ai lăsat să ţi-o sărut, cu dinţii am să ţi-o muşc ca pe o poamă coaptă. Da, acum îţi voiu săruta gura, Ioane. Nu ţi-am spus eu că am să ţi-o sărut?.... Şi te iubesc încă Ioane.... setoasă sunt de frumuseţa ta şi flămândă de trupul tău!... A! acum ţi-am sărutat gura Ioane...»

O mai îngrozitoare perversitate, decât aceasta, nu se poate închipuì! Se spune, că în faţa scenei, când Salomea săruta capul tăiat dela corp şi buzele amorţite, mulţi şi-au perdut simţirile. Chiar şi Irod cel istovit exclamă cătră Irodiada: «mi-e groază de fiica ta» şi dă soldaţilor ordin să o omoare, căci de o moarte eroică, care să deştepte compătimire, n'a fost vrednică.

Intre toate persoanele, singur Ioan reprezintă glasul conştiinţei morale. Incolo, toată piesa este icoana unei psychopathia sexualis, nu mai e artă. Am aruncat cartea la o parte, scârbit de cuprinsul ei. A putut îndrăznì cineva să traducă o astfel de plăsmuire bolnavă pentru un popor de creştini!?...

N. Bălan.

MIŞCAREA LITERARĂ.

Admisibilitatea căsătoriei a doua a preoţilor din punct de vedere dogmatic, canonic şi practic de Dr. V. Găina. Cernăuţi, editura foii clericale *„Viitorul"*, pp. 42.

In timpul mai nou se agită foarte mult în biserica ortodoxă întrebarea despre căsătoria a doua a preoţilor. Cu deosebire marea nefericire a preoţilor rămaşi văduvi, a căror număr se sporeşte parcă tot mai mult, situaţia nefastă a acestor preoţi rămaşi, parte mare din ei, cu o droaie de copii, cărora le lipseşte îngrijirea recerută, apoi scandela poporului faţă de un preot văduv, care din slăbiciune sau poate din desperare decade, ba chiar dacă ar fi curat ca lumina totuş nu e lipsit de bănuieli, — a dat anză unor bărbaţi eruditi în ale teologiei de a se ocupa mai temeinic cu această teză. Au studiat diferitele faze prin cari a trecut felul de a se privì căsătoria a doua în biserica noastră, dela începutul ei până în prezent, şi au arătat în mod evident, că după dreptul dumnezeiesc cuprins în sfânta scriptură ar fi permisă căsătoria a doua a preoţilor, care a fost oprită prin canoane aduse sub presiunea unui spirit prea rigorist, care domina în biserica creştină din secolul al VI-lea începând.

Intre acei bărbaţi cari s'au ocupat în mod ştienţific cu admiterea căsătoriei a doua, merită fără îndoială să fie numit, în primul rând vestitul canonist Dr. Nicodim Milaş, episcopul sârbesc din Zara, care cu un aparat ştienţific bogat se ocupă cu admisibilitatea căsătoriei cu deosebire din punct de vedere canonic. (Lucrarea episcopului Milaş, publicată în traducere în revista noastră, a apărut şi în broşură separată.)

Profesorul Dr. Găina se ocupă însă în lucrarea de față cu această temă și din punct de vedere dogmatic și în deosebi din punct de vedere practic. Tractatului prof. Dr. Găina îi premerge o introducere în care expune starea căsătoriei preoților dela începutul bisericii până la sinodul trulan (691) și de aici până în prezent. Trece apoi la tractarea temei mai întâi din punct de vedere dogmatic. Aici arată instituțiunea dumnezeiască a căsătoriei, valoarea ce o are pentru propagarea adevăratei moralități, cum însuș Mântuitorul a recunoscut-o ca o atare instituțiune, prin participarea sa la nunta din Cana, cum o recomandă și apostolul Pavel ca o instituțiune care ferește de imoralitate. Ce e drept apost. Pavel preferă necăsătoria, dar aceasta nu o face el în urma unei legi impuse, a unei învățături revelate, ci își exprimă numai părerea sa proprie. Chiar și căsătoria a doua o admite apostolul, demandând văduvelor tinere ca să se căsătorească a doua-oară și să nască fii pentru a nu fi expuse ispitei din partea diavolului. (Cor. 7, 12, Tim. 5, 15). Vedem deci, că pentru a ferì de imoralitate recomandă apostolul și căsătoria a doua. Cei drept despre căsătoria a doua a preoților nu vorbește apostolul, ba s'ar părea chiar că prin expresiunea «episcopul să fie *bărbat al unei femei*» se interzice căsătoria a doua preoților, dar pe lângă că acestei ziceri i-se dau diferite explicări, apoi știut este și aceea, că apostolul în privința căsătoriei a declarat apriat că n'are revelațiuni dela Domnul, ci dă numai sfaturile sale. Tot așa se poate înțelege și atunci, când a dat orânduiri relative la căsătoria episcopilor, nu s'a provocat la revelațiuni divine, ci a dat expresiune tot numai opiniunilor sale. Biserica cei drept, a luat în înțelesul rigoristic cuvintele apostolului că «episcopul să fie bărbat al unei femei» ținând că e nedemn pentru un preot a se căsătorì după hirotonie, dar aceasta e o urmare a rigorismului care domina în biserica veche și care nu numai că a doua căsătorie o privia ca nedeamnă de preoți, dar chiar căsătoria peste tot era privită ca ceva lumesc și că necăsătoria e din punct de vedere mai înalt de preferit. Sub influința acestui spirit rigorist, ascetic, s'au adus apoi și canoanele cari au oprit căsătoria a doua pentru preoți. Oprirea căsătoriei a doua e deci — zice autorul — numai de natură disciplinară-socială, și nu de natură dogmatică, căci nu face parte din revelațiunea divină.

Ce privește tractarea temei din punct de vedere canonic se provoacă prof. Găina la rezultatele la cari a ajuns episcopul Milaș, arată că legile bisericești nu sunt ireformabile, căci diferite canoane aduse de unele sinoade ecumenice au fost modificate sau desființate prin sinoadele ecumenice ulterioare. Și nici nu putea fi altmintrea, pentrucă e imposibil de a prevedea evoluțiunea socială pentru secoli întregi și de a regula toate raporturile. Dar și aceasta e adevărat că hotărîrile, canoanele unui sinod ecumenic nu pot fi modificate decât iar numai prin alte hotărîri sau canoane aduse tot de un sinod ecumenic. Deci numai un sinod ecumenic poate să caseze și canonul 6 al sinodului trullan și se încuviințeze preo-

ţilor căsătoria a doua. Sau se poate şi prin consensul întregii biserici ortodoxe — dupăcum se obicinuia aceasta şi în biserica veche — şi anume comunicându-şi şi primind toate bisericile autocefale ortodoxe un concluz unanim luat în această întrebare de mare însemnătate.

In partea a 3-a aduce autorul exemple din vieaţa practică arătând cu dovezi puternice cu câte mizerii are să se lupte un preot văduv, câte neplăceri poate avea el cu poporul său, la câte bănuieli, intrigi, clevetiri nu e expus, aşa încât mai mare scandelă e să trăiască astfel, decât dacă s'ar căsătorì a doua oară. Deci bazat pe argumentele aceste, autorul pledează cu toată căldura pentru admiterea căsătoriei a doua a preoţilor, recomandând celor chemaţi a se ocupa cu această temă, rezolvându-o în folosul nefericiţilor preoţi rămaşi văduvi şi spre binele bisericii. *(db.)*

Cântarea bisericească. Pentruca să atragem din nou atenţiunea cetitorilor asupra lucrărilor păr. *D. Cunţan,* pe terenul cântării bisericeşti, publicăm, după «Vatra şcolară», următoarea competentă dare de seamă:

Cântări religioase la cununii, hirotoniri şi sfinţirea bisericilor pentru cor de bărbaţi, şi alte compoziţii muzicale.

In mica noastră literatură muzicală-bisericească dl C. şi-a câştigat un loc de cinste. Modest şi fără pretenţii deosebite în activitatea sa de autor, dânsul şi-a îndreptat — am putea zice la noi de dincoaci cel dintâiu — privirea spre *vechile cântări bisericeşti,* izvorul cel mai curat şi mai bun de inspiraţie pentru toţi cari, ca autori muzicali, vor să contribue la crearea unei literaturi *bisericeşti-naţionale.*

In colecţia: *Cântările bisericeşti după melodiile celor opt glasuri* (1890) dl C. ni-se prezintă ca un harnic şi bun culegător a unei însemnate părţi din vechile cântări bisericeşti, cari până acì trăiau în biserica noastră numai prin glasul mai mult sau mai puţin iscusit al cântăreţilor de strană. Această colecţie din punct de vedere istoric-cultural este pentru noi de însemnătate deosebită şi ne impune deplină recunoştinţă faţă de autor. Dela apariţia ei serveşte ca manual la instrucţia în cântările bisericeşti în seminarul Andreian, punând astfel capăt metodei primitive a învăţării cântărilor bisericeşti «după auz».[1])

Prin lucrările publicate mai târziu dl C. s'a afirmat nu numai ca un bun armonizator al cântărilor bis. ci şi ca compozitor. Astfel a publicat în a. 1902 duioasele „*Cântări funebrale*", armonizate pentru cor de bărbaţi, în cari melodiilor bisericeşti le-a aplicat armonii simple şi uşoare, potrivite cu caracterul jalnic al lor. Din publicaţiunile similare eu nu cunosc alta mai bună şi mai potrivită din punct de vedere bisericesc-românesc. In a. 1903 dl C. a tipărit „*Liturgia sf. Ioan gură de aur*" pentru 2 voci egale. In acest opşor, ce se întinde pe 63 pag. 8° mic, autorul n'a folosit melodii bis. existente ca atari — cu excepţia nrului 1: «Invierea ta Chri-

[1]) In prezent numai la seminarul nostru din Caransebeş se mai învaţă cântările bis. după această metodă.

stoase — ci le-a compus însuş, luând ca bază unele dintre glasuri. «Este o lucrare bună, menită mai ales corurilor şcolare.

In fine din incidentul actului memorabil al sfinţirii bisericii catedrale din Sibiiu în a. 1906 dl C. a tipărit o nouă lucrare sub titlul: *Cântări religioase la cununii, hirotoniri şi sfinţirea bisericilor.* In această lucrare, făcută tot pentru cor de bărbaţi, se întinde pe 15 pag. 8" mare, autorul deasemenea s'a servit în parte de melodiile bisericeşti, armonizându-le, parte şi în special răspunsurile le-a compus însuş, dându-le însă nota distinctivă bisericească şi aducându-le în strânsă legătură cu celelalte. Prin bogăţia armoniilor aplicate melodiilor date, prin mişcarea melodică vie a singuraticelor voci însoţitoare, prin folosirea, de altfel cam prea deasă a succesiunilor cromatice în melodiile acestor voci, lucrarea aceasta este superioară celor 2 precedente, dar totodată şi mai grea de studiat, cu deosebire din partea corurilor cu cântăreţi mai puţin exercitaţi.

Recomand cu toată căldura compoziţiile dlui prof. C. învăţătorilor şi dirigenţilor de coruri, sfătuindu-i să lase la o parte alte compoziţii similare de autori străini şi pseudo-autori, de cari se găsesc din nefericire destule, mai ales în repertoarele corurilor noastre dela sate. Căci prin acelea nu contribue cu nimic la cultivarea poporului, ci mai mult strică.

T. Popovici.

INFORMAŢIUNI.

† ***Ioan Papiu*** protopresbiter gr. or. al Sibiiului, asesor în consistorul arhidiecezan şi mitropolitan, membru în direcţiunea institutului de credit şi economii «Albina», membru pe vieaţă al «Asociaţiunii pentru literatura română şi cultura poporului român», membru fundator al «Societăţii pentru fond de teatru român» a răposat la 17/30 Septemvrie 1907 în anul al 75-lea de vieaţă şi 49 de preoţie. Rămăşiţele pământeşti ale defunctului s'au aşezat spre vecinic repaus în 19 Septemvrie în cimiteriul gr. or. din Deva cu onorurile cuvenite. Odihnească în pace!

Zidirea unei biserici române gr. or. în Verşeţ. Inteligenţa română din Verşeţ a adresat un apel călduros cătră obştea românească în care se roagă pentru sprijinul tuturor Românilor ca să contribue fiecare cu obolul său la ridicarea unei biserici gr. or. române în oraşul Verşeţ. «Cerem sprijinul tuturora — se zice în apel — cu atât mai vârtos, cu cât nu e chestie locală numai la mijloc, ci vorba e să îndeplinim o înaltă datorie cătră marele arhiereu Şaguna, care în tinereţe în acest oraş a aprins candela iubirii sale de neam, de aici a plecat se facă drumul cel greu şi fenomenal al desrobirii bisericii de sub jugul străin. Ridicând aici biserică română, nu numai creăm un centru de vieaţă românească şi de organizare a forţelor preţioase din împrejurime, ci mai presus de toate ridicăm cel mai demn monument salvatorului bisericii noastre naţionale».

Cursuri de cântări bisericești la seminarul central din București. Pentru uniformitatea cântării bisericeşti şi pentru formarea de coruri ţărăneşti pe la sate se ţin la seminarul central din Bucureşti cu învăţătorii dela sate cursuri pentru instruirea în cântările bisericeşti precum şi în muzica vocală. *(db.)*

1,500 ani dela moartea sf. Ioan Gură de aur. În anul acesta se împlinesc 15 veacuri dela moartea sf. Ioan Gură de aur. Aflăm, că în mai multe părţi ale bisericii creştine se fac pregătiri pentru a sărba ziua de 13 Noemvrie întru memoria acelui mare sfânt, cu pietatea cuvenită. «Cuvântul Adevărului», revista bisericească ce apare în R.-Vâlcea, în Nr. 7—8 face mai multe propuneri pentru a se sărba acea zi cu demnitate şi în biserica română, anume: să se decreteze ca zi de sărbătoare, săvârşindu-se cu solemnitate liturghia sf. Ioan; să se organizeze procesiuni religioase; să se facă cetiri din scrierile lui; să se ţină şcolarilor conferinţe pentru a-i explica liturghia şi învăţăturile sfântului privitoare la îmbunătăţirea vieţii; să se întreprindă traducerea în româneşte a scrierilor lui; să înfiinţeze o societate culturală religioasă care să-i poarte numele sfântului având chemarea a răspândì scrieri religioase-morale potrivite pentru popor; să se facă aziluri pentru cei săraci şi neputincioşi, pentru preotesele văduve sărace şi pentru orfanii de preoţi. Despre vre-o *pregătire concretă* pentru sărbarea acelei zile, până acum n'avem nici o cunoştinţă. Autoritatea noastră bisericească de asemenea n'a făcut nici un pas în scopul acesta.

L. N. Tolstoi despre sf. Scriptură. Au apărut în traducere nemţească («Pädagogische Schriften, 2 tom. Jena 1907) scrierile pedagogice ale cunoscutului scriitor rus L. Tolstoi. În ele osândeşte cu asprime direcţiile pedagogiei moderne, cu toate «metoadele» sale, cari ar tâmpì mintea şi inima fragedă a copiilor şi să pronunţă pentru cea mai mare individualizare în instrucţie. Principiile pedagogiei sale, ne spune că le-a aplicat cu cel mai mare succes în şcoala din Iasnaja Poljana, pe care a înfiinţat-o şi o conduce el însuş. Despre biblie ca mijloc de învăţământ se exprimă astfel: «Abstrăgând dela faptul, că copiii înşişi voiau să înveţe istoria biblică şi părinţii lor de asemenea o cereau aceasta, nici una din istorisirile cu cari i-au întreţinut 3 ani de zile nu s'a potrivit atât de bine pentru mintea copiilor, ca biblia. Această experienţă să repetă în toate şcolile, cum m'am putut convinge totdeauna. Am făcut încercări cu T. N. cu istoria rusască, cu geografia, cu explicarea naturii atât de predilectă în timpul nostru, — dar toate acestea copiii le-au uitat de grabă şi nu le ascultau cu plăcere. Istoriile T. V. le ţineau în minte şi le povesteau cu însufleţire şi pasiune în şcoală şi acasă. Pentru a-i deschide unui copil privirile într'o lume nouă şi pentru a-i câştiga dragostea de carte aproape pe neobservate, nu există o carte mai potrivită ca biblia. O afirm aceasta şi faţă de aceia, cari nu consideră biblia ca cartea revelaţiunii. Căci nu există, cel puţin eu nu cunosc, o altă scriere, care să descopere toate ţăsăturile gândirii omeneşti într'o formă atât de nimerită şi poetică, ca biblia. Traducerea bibliei pe înţelesul mulţimii ar fi cea mai bună carte ce se poate da în mâna poporului.

Descoperiri arheologice. Sub ruinele vechiului oraş al Cartagenei, cari se află în nemijlocita apropiere a oraşului nou cu acelaş nume, învăţatul redemptorist francez Delattre a făcut descoperiri de mare interes pentru istoria universală şi îndeosebi pentru cea bisericească. Pe teritorul aşezării arabe Meidfa a descoperit ruinele unei basilici vechi, în interiorul căreia se află mai multe morminte. Între altele, o mică capelă lăturalnică cuprinde mormintele martirelor creştine *Perpetua*, o nobilă şi *Felicitas*, o sclavă, cari au suferit martiriu în 7 Martie anul 202 pe timpul persecuţiunii de sub Septimiu Sever, fiind expusă animalelor sălbatice în amfiteatrul din Cartagena. Tot acolo s'a găsit şi o groapă adâncă de 28 metri, plină cu schelete de om, al căror număr s'a constatat a fi de 1500. Se crede, că aceste schelete provin dintr'un masacru de pe vremea când Cartagena a fost cucerită de Vandali. Săpăturile în groapă se continuă, fiind Delattre de credinţa, că ea conduce la catacombele din Cartagena, de cari se face adese-ori pomenire în documentele istorice. Număroasele inscripţii, cari s'au găsit în basilică au fost copiate cu îngrijire şi se vor traduce, având să lămurească, pe cum se crede, multe puncte întunecoase ale istoriei.

N. B.

Tipicul cultului religios.

Cazuri liturgice şi date tipiconale pe lunile lui Octomvrie şi Noemvrie:

7. Octomvrie: Dumineca a 17-a după Rosalii, gl. 8, voscr. a 6-a, la Vecernie şi la Utrenie: toate ale glasului 8 din Octoih şi ale zilei mineale, după tipicul special al Duminecilor pentru stadiul Octoihului. La Liturgie: Apostolul şi Evangelia Dum. a 17-a după Rosalii. NB. În Nr. 7—8 al Revistei, la 30 Septemvrie, în locul Dum. a 16 a după Rosale, din eroare s'a tipărit tot: Dum. a 17-a, ceea-ce să îndreaptă.

14. Octomvrie: Dumineca sfinţilor părinţi ai Sobor. al 7-lea din Nichea şi Cuvioasa Paraschiva: gl. 1-iu, voscr. a 7-a. La vecernie şi la Utrenie: Cântările glasului din Ohtoic, ale sfinţilor părinţi şi ale sărbătorii din Mineiu, după tipicul Mineiului dela 11 Octomvrie, la Liturgie: Apost. şi Evang. după acelaş tipic.

21. Octomvrie: Dum. a 19-a după Ros., gl. 2, voscr. a 8-a, la Vecernie şi la Utrenie: Cântările Ohtoihului şi ale Mineiului, ca în Duminecile de obşte. La liturg. Apost. şi Evang. Duminecii.

26. Octomvrie: Sf. Mucenic Dimitrie şi sărbătoarea Cutremurului: La Vecernie, la Utrenie şi la Liturgie toate ale muceniсului şi ale cutrămurului, cum să prescrie la Mineiu.

28. Octomvrie: Dum. a 20-a după Ros., glas. 3, voscr., a 9-a, La vecernie şi la Utrenie: cântările Octoihului şi ale Mineiului după tipicul Duminecilor de obşte în periodul Octoihului: iar la Liturg.: Apostolul şi Evangelia Duminecii.

3. Noemvrie: Dumineca a 21, după Rosalii, gl. 4, voscr. a 10-a, La Vecernie şi la Utrenie: Cântările glasului din Octoih şi ale Mineiului, după tipicul de obşte al Duminecilor în periodul Octoihului. La liturgie: Apostolul şi Evang. Duminecii.

8. Noemvrie: Sfinţii Arhangeli Mihail şi Gavriil. La Vecernie şi la Utrenie: toate ale sărbătorii cum să găsăsc la Mineiu, Apostolul şi Evangelia sărbătorii. Acsionul: *„Cuvine-să cu adevărat"*.

11. Noemvrie: Dumineca a 22-a după Rosalii, gl. 5, voscr. a 11-a; la Vecernie şi la Utrenie: Cântările glasului din Octoih şi ale Mineiului. La liturgie: Apostolul şi Evang. Duminecii.

18. Noemvrie: Dumineca a 23-a după Rosalii, gl. 6, voscr. 1-a, la Vecernie şi la Utrenie: cântările Octoihului şi ale Mineiului. Apostolul şi Evanghelia Duminecii.

21. Noemvrie: Întrarea în biserică a Născătoarei de Dumnezeu. La Vecernie, la Utrenie şi la Liturgie: toate ale prasnicului, cum să prescrie la Mineiu. Apost., Evang. şi Irmosul prasnicului.

25. Noemvrie: Dum. a 24-a după Ros., gl. 7, voscr. a 2-a, la Vecernie şi la Utrenie: Cântările glasului din Octoih şi ale zilei mineale. Apostolul şi Evang. Duminecii cu Irmosul „Intrării în biserică".